NÚMERO 15 (2025)

Rutes de Constantí

Una guia turística i cultural

ELS ENIGMES EN LA CONSTRUCCIÓ DE CENTCELLES

LES FOTOS DELS GERMANS BUYÓ

EL FENOMEN HIP-HOP

REMEI TELL ROSICH

ANNA AMIGÓ

LA RUTA DELS TERMES RÒNECS

JOAN GRAU, ESCULTOR DEL BARROC

Què puc fer a la Biblioteca?

· Llegir el diari.

· Treballar amb els ordinadors, connectar-me a internet i imprimir documents.

· Llegir una de les més de 50 revistes que rebem.

· Gaudir de més de 25.000 llibres, 3.000 DVD i 2.500 CD.

· Emportar-me fins a 30 documents en préstec.

· Participar en clubs de lectura (adults, manga, familiar, infantil i de creixement personal).

· I també tallers, xerrades, contes, jocs de taula i altres activitats de foment de la lectura.

Ens trobareu a:

Pl.Hospital, n.1
43120 Constantí
Tel. 977.52.06.92
biblioteca@constanti.cat
Més info a:

Horari:

Dilluns de 15.00h a 19.30h.
Dimarts, dimecres i dijous 9.30h. a 14.00h i de 15:00h a 19.30h.
Divendres de 9.30h a 14.00h.
Dissabte de 9.30h a 13.00h.

Ajuntament de CONSTANTÍ
Biblioteca Municipal de Constantí
FEM CONSTANTÍ
Biblioteques Públiques de Catalunya

RUTES DE CONSTANTÍ
número 15 (2025)

Dipòsit legal T-944-2012
ISSN 2014-7686 (versió per a Internet) i 2014-7678 (versió en paper)

Edició Ajuntament de Constantí
Carrer Major, 27 - 43120 Constantí
Coordinació Arxiu Municipal de Constantí
Contacte arxiu@constanti.cat - 977523142
Correcció lingüística Montserrat Franquès Gil

Crèdits fotos (cessió o autoria) Anna Amigó: 60. Arxiu Municipal de Constantí: 16, 23, 40, 42, 72-74, 76, 78-79. Josep Buyó Esquerré: 41, 43-49. Constantí Ràdio: 80. Chinchilla: 50. Jordi Gili (Wikimedia Commons): 25. Fortuny Fotògrafs: 3-4, 6-11, 80-85. ICAC: 5, 17-22. Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya: 14-15, 73. Jordi López: 74. Ignasi Manzanares: 65, 67-68. Hèctor Mir: 75, 77. Pep Morató: 58-59, 63. Museu de Manresa - Museu del Barroc de Catalunya: 1, 32-39. Fran Nieto: 65. Rafel Solé (ENFOC): 54, 80. Szekely Alex (Wikimedia Commons): 31. Remei Tell: 51-52, 54, 56-57. Joan Yeguas: 24, 28-30. Wela49 (Wikimedia Commons): 73.

Agraïments
Anna Amigó, Anna Comas, Biblioteca Municipal de Constantí, Josep Buyó Esquerré, Centre d'Imatges de Tarragona / L'Arxiu, Constantí Ràdio, Fortuny Fotògrafs, Montserrat Franquès Gil, Jordi López, Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, Llibre Viu, Josep M. Macias, Museu de Manresa, Ignasi Manzanares, Hèctor Mir Llorente, Fran Nieto Cáceres, Elisabet Prats, Francesc Rodríguez Martorell, Jaume Teixidó, Remei Tell Rosich i Joan Yeguas.

Amb el suport de la Diputació de Tarragona

Diputació Tarragona

FORTUNY FOTÒGRAFS

Que no pari la música!!!

El diccionari defineix la paraula ruta com a "camí que hom recorre en un viatge, en una excursió, etc. Trajectòria". I això és el que fem amb aquesta publicació: un camí pel passat i el present de Constantí: història, cultura, art, patrimoni, creació, ...

Però si alguna cosa diferent fem en aquesta ocasió és que aquest número podria ser un homenatge a la música. Hi ha una entrevista a la professora Remei Tell, impulsora de l'Escola Municipal de Música, de la Coral Centcelles i del Cicle de Concerts a Centcelles, entre d'altres grans iniciatives. També una a la música i arpista Anna Amigó, una noia a l'inici de la seva carrera, plena d'il·lusió i creativitat, que recupera cançons tradicionals i els hi dona nova vida, com en la inoblidable «Cançó de les plegadores d'avellana», escrita per Mn. Ramon Bergadà. I també a un altre jove amb talent, el Fran Nieto, difusor de la cultura hip-hop a Constantí, qui explica la incidència d'aquest moviment cultural al nostre poble.

Més talent musical creatiu: l'estrena de l'havanera dedicada a Constantí, a càrrec del grup Olla Barrejada, i la consolidació de la Mostra de Música Local, que, a la darrera edició, va aplegar ni més ni menys que sis grups: Dianne 35, I ara què?, Mil historias, The Rain, Truenos i Sin Fianza.

Per això goso a dir... *Que no pari la música!!!*

Òscar Sànchez Ibarra
Alcalde de Constantí

SUMARI

16 Els enigmes sobre la construcció de Centcelles
Entrevista a Josep M. Puche i Jordi López

24 Joan Grau, escultor del Barroc català
Entrevista a Joan Yeguas

32 El retaule del Roser de Manresa
Museu de Manresa

40 Les fotos dels germans Buyó
Entrevista a Josep Buyó Esquerré

50 50 anys amb la música
Entrevista a Remei Tell Rosich

58 Anna Amigó canta a les plegadores d'avellana
Entrevista a Anna Amigó

64 El fenomen hip-hop a Constantí
Entrevista a Fran Nieto

72 La ruta dels termes rònecs
Hèctor Mir

notes

ELS ALCALDES, L'ESCUT I LA BANDERA

El 1984, l'alcalde de Constantí, **Feliu Nicolau**, va iniciar el procés per a l'aprovació oficial de l'escut heràldic del municipi, encarregant al president de la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica i Sigil·lografia, **Armand de Fluvià**, un informe historicoheràldic sobre com havia de ser aquest escut. Va resultar que l'Ajuntament havia emprat segells i escuts de distintes formes, però que, almenys des del 1684, sempre amb la figura d'un personatge a cavall. Aquest personatge, en les primeres representacions, era un emperador romà (**Constantí I**) amb corona de llorer, mantell i ceptre. La corona alguna vegada era la d'emperador del Sant Imperi. El ceptre a vegades era una espasa, un sabre o una llança. Unes vegades portava l'escut amb un sol radiant o amb una creu plana. Unes vegades portava casc. En el seu informe, **Fluvià** concretava la representació correcta que hauria de tenir l'escut de Constantí: cironat de gules, un emperador romà muntat a un cavall passant, coronat de llorer, portant un mantell i agafant un ceptre amb la mà dreta, tot d'or. Per timbre, una corona mural de vila. Aquesta proposta es va aprovar oficialment al gener de 1985. D'aquest moment històric es compleixen enguany quaranta anys.

Un parell d'anys després, al 1987, un cop aprovat l'escut, l'Ajuntament, ja durant el mandat del següent alcalde, **Josep M. Maceira**, va voler fer el mateix amb la bandera, però amb la salvetat que, en aquest cas, no hi havia coneixement de cap bandera històrica a Constantí, de manera que el criteri **d'Armand de Fluvià** va ser que calia obrir un concurs d'idees per dissenyar la bandera, partint d'unes premisses de base, que serien una corona de llorer groc sobre un fons vermell. La idea no va agradar a alguns membres de l'oposició al consistori ni a la parròquia, que associaven el color vermell amb la simbologia de la ideologia comunista. L'assumpte va quedar aturat i no es va resoldre fins al juliol de 1994, amb un tercer alcalde, **Josep Bergadà**, que va aconseguir salvar les diferències i el Ple aprovà definitivament la bandera tal com la coneixem avui dia. Val a dir que el color vermell, com explica l'investigador **Lluís Papiol** al seu article «Proclamació de l'escut heràldic i de la bandera llorejada de la vila de Constantí», ja havia estat usat a l'antiguitat per a la celebració de congregacions, festes i representacions.

MÉS INFORMACIÓ: https://raco.cat/index.php/Constanti/article/view/333075

S'ESTRENA L'OBRA DEL CENTENARI DE LES ESCOLES

Amb notable èxit de públic es va estrenar fa uns mesos l'obra de teatre *Espigolant*, que recrea el context històric i social que donà lloc a les primeres escoles públiques inaugurades a Constantí fa cent anys. Escrita per l'investigador històric **Ferran Marín** i posada en escena pel grup de teatre amateur Les **Forques Teatre**, sota la direcció de **Marc Cardó**, l'obra explica de manera didàctica i divertida els reptes i el projecte educatiu que suposà aquesta construcció tan emblemàtica a Constantí.

FORTUNY FOTÒGRAFS

PATRIMONI ARQUEOLÒGIC

ELS PRIMERS ROMANS

Al 2018, va començar un ambiciós projecte de l'**Institut Català d'Arqueologia Clàssica** (ICAC) per excavar *in extenso* la vil·la romana constantinenca de **Mas dels Frares**, un singular assentament rural dedicat a la producció i comercialització del vi, que va funcionar durant segles. Entre les descobertes més interessants, hi ha una moneda de plata, un denari encunyat a Roma per **Sextus Pompeius Fustulus** al 137 aC. A l'anvers, hi apareix l'imponent cap de la deessa Roma amb casc alat i, a sota de la seva barbeta, la marca del valor monetari (el número X una mica desdibuixat). Al revers, el relat mitològic de la fundació de Roma: el pastor **Fustulus** troba una lloba alletant els bessons **Ròmul** i **Rem**, amb una figuera al fons (que subjecta el bressol on apareixen els nadons) i algun ocell entre les branques. Pot llegir-se una part de la inscripció, SEX•PO, que seria l'abreviatura del nom de l'encunyador de la moneda, que voldria, d'aquesta manera, a través de la iconografia, lligar simbòlicament l'origen de la seva ascendència familiar ni més ni menys que amb el moment fundacional del poble de Roma.
Amb aquesta moneda ens trobem, a més a més, amb una de les primeres evidències de l'ocupació romana del terme de Constantí, ja que les mostres més antigues que s'han localitzat a Centcelles també serien d'aquest mateix segle II aC i, per tant, podríem dir que aquesta moneda simbolitza també, per a nosaltres, «un moment fundacional», en aquest cas el del Constantí romà.

FOTO: ICAC

MÉS INFORMACIÓ https://raco.cat/index.php/ButlletiArq/article/view/426809

EN MARXA ELS PREMIS CENTCELLES DE PATRIMONI ARTÍSTIC

FOTOS: FORTUNY FOTÒGRAFS

S'han posat en marxa els Premis Centcelles de Patrimoni Artístic, convocats per l'Ajuntament de Constantí, amb la col·laboració del **MNAT** i el patrocini de **REPSOL**. Aquests premis tenen com a objectiu la difusió del patrimoni a través de la creativitat artística. A la primera edició, celebrada al 2024, va resultar guardonada amb el primer premi (dotat amb 3.000 euros) l'obra «Conjunt Monumental de Centcelles» de la pintora **Alba Molero Rus**. El segon premi, dotat amb 1.000 euros, va recaure en l'obra «Atmosferes de contrallum» d'**Albert Giménez Torrent**. El lliurament dels premis es va fer al mateix conjunt romà de Centcelles coincidint amb el Dia Mundial del Patrimoni.

FOTO: FORTUNY FOTÒGRAFS

L'EXPO DELS AMICS DE LA COLLA COCA

Els **Amics de la Colla COCA** han celebrat els seus primers quinze anys, així com els primers deu dels **Diablons** de la **Dragonina**, la secció infantil de la colla. El 28 d'octubre de 2024, una exposició fotogràfica a la plaça de les Escoles Velles mostrà moltes imatges que evidencien el dinamisme d'aquesta entitat i l'enorme potencial social que té la cultura popular a la nostra societat.

S'ESTRENA L'HAVANERA DE CONSTANTÍ

El veterà grup de la Secuita, **Olla Barrejada**, porta més de quaranta anys pujant les havaneres dalt dels escenaris. Entre els seus components, destaca la presència del barí-ton constantinenc **Rafel Molné**, membre fundador del grup i únic representant d'aquella primera formació. La resta de components són **Maria Teresa Magrinyà**, acordionista de Reus i actual directora; **Anton Cabré**, guitarrista i baix de Riudecols, amb una llarga trajectòria en el món de l'havanera com a cantant, músic i compositor de moltíssimes peces, i **Àngel Jiménez**, tenor de Bellmunt del Priorat. Ara, els **Olla Barrejada** han incorporat al seu repertori una peça específica dedicada a Constantí. Es tracta d'«Havanera de Constantí». La lletra s'ha inspirat en versos extrets dels poemes de **mossèn Ramon Bergadà**. I la música, ha estat obra del guitarrista i baixista del grup, **Anton Cabré**. Aquesta composició es va estrenar l'agost de 2024 en el marc d'un concert que el grup va oferir precisament a Constantí.

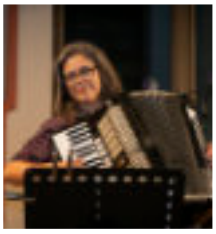

FOTOS: FORTUNY FOTÒFGRAFS

LA MOSTRA DE MÚSICA LOCAL

Es consolida la Mostra de Música Local, creada amb la finalitat de promoure i projectar el panorama musical constantinenc. L'octubre passat es va celebrar la tercera edició, que comptà amb la participació dels grups **Dianne 35**, **I ara què?**, **Mil historias**, **The Rain**, **Sin Fianza** i el mític conjunt constantinenc dels anys 70, **Truenos**. Aquesta edició estava dedicada a la memòria del músic local **Marc Rovira Oyón**, que ens va deixar al 2024.

FOTOS: FORTUNY FOTÒFGRAFS

EL CICLE DE CONCERTS DE CENTCELLES

El conjunt romà de Centcelles s'ha convertit des de fa anys en escenari de propostes culturals molt variades. Una de les més reeixides és el cicle de concerts que tots els estius organitzen l'**Associació d'Amics de la Música de Constantí** i l'**Ajuntament de Constantí**, amb la col·laboració del **MNAT** i el patrocini de **Repsol**. La programació ofereix propostes musicals eclèctiques, que atreuen un nombrós públic algunes nits del mes de juliol. La darrera edició va comptar amb l'actuació de **l'Ensemble de l'Escola Municipal de Música Rafel Gibert Recasens**, una formació instrumental integrada majoritàriament per professors, alumnes i exalumnes de la mateixa escola. En el segon concert, **Libérica** va oferir la presentació del disc *Arrels*, un treball que busca punts en comú entre la cançó tradicional catalana i el flamenc, utilitzant el jazz lliure com a vehicle conductor. El tercer concert va consistir en un recital de *lied*, a càrrec del tenor **Roger Padullés** i el pianista **Albert Guinovart**. Durant aquest concert es va fer entrega del 4t Premi Centcelles de Composició Musical al pianista i compositor **Gerard López Boada** i es va estrenar la seva obra guanyadora «Tot l'enyor del demà». El darrer concert va ser del **Trio Mulier**, integrat per **Celia Salas Escobar**, **Ana María Gil-Pérez Tizón** i **Gessamí Martín Guasch**, que va interpretar peces escrites per dones compositores de diferents estils i èpoques històriques.

FOTOS: FORTUNY FOTÒGRAFS

FOTOS: FORTUNY FOTÒGRAFS

CAMINADES & PATRIMONI

L'**Ajuntament de Constantí** difon periòdicament el valor patrimonial del terme: masos, mines d'aigua, camins, construccions de pedra seca i paisatges naturals. Com en les darreres ocasions, centenars de persones participen a les caminades populars, sovint amb acompanyament de guies, com l'**Oriol Nicolau**, i amb la col·laboració d'entitats, com el **Cercle Cultural, Recreatiu i Esportiu**.

A les darreres caminades s'han visitat mines d'aigua, com la de **sant Pol i Riudarenes**, una eina hidràulica molt important per a la vida agrícola i industrial del poble. En altres ocasions, s'han visitat els masos de **Mascaró**, de **l'Alemany** i de **Juanito Carreras** (que veiem a la fotografia de més amunt), entre d'altres. En una altra ocasió, una caminada nocturna va resseguir la història dels centres educatius a Constantí.

FOTOS: FORTUNY FOTÒGRAFS

RENTADORS I RENTADORES

L'estiu passat va tenir lloc una nova representació al Rentador Nou del Ball de rentadores, a càrrec del grup de **Balls de Cercavila del Casino**. En aquesta ocasió, es va comptar amb l'actuació musical del grup de folk **Julivert** i la col·laboració del **Cercle Cultural, Recreatiu i Esportiu** amb els carros dels **Tres Tombs**.

L'històric rentador públic del carrer Sant Pere és un dels equipaments més antics del poble, datat ja d'època medieval, que va estar en funcionament de manera ininterrompuda fins gairebé finals del segle XX, quan la generalització de les rentadores elèctriques el va convertir en obsolet i quedà en desús i degradat fins a desaparèixer. Al segle XXI, nous paradigmes en l'àmbit patrimonial van posar en valor els espais de la vida quotiodiana, als que fins aleshores no s'havia donat massa importància. Fruit d'aquests nous plantejaments va ser que l'Ajuntament de Constantí va decidir recuperar-lo com un espai patrimonial de memòria històrica, però, a la vegada, convertit en seu de propostes culturals i acollint presentacions de llibres o actuacions com la present, amb la representació del Ball de rentadores.

DIFUSIÓ I CULTURA AL CONJUNT ROMÀ DE CENTCELLES

CENTCELLES, EL NOSTRE OBJECTIU

Cada any té lloc una nova edició del projecte educatiu «Centcelles, el nostre objectiu», que compta amb la participació d'uns 200 alumnes procedents de tots els centres educatius del municipi: Escola Centcelles, Escola Mossèn Ramon Bergadà, Institut de Constantí i Institució Tarragona —Turó. El projecte està coordinat pel Museu Nacional Arqueològic de Tarragona i compta amb la col·laboració de l'Ajuntament de Constantí, el patrocini de Repsol i la implicació de l'Escola Municipal de Música Rafel Gibert Recasens, el Centre de Recursos Pedagògics del Tarragonès i Constantí Ràdio.

FESTIVAL TARDOROMÀ

L'octubre de 2024 es va posar en marxa el primer festival de reconstrucció històrica d'època tardoromana, organitzat pel MNAT i l'associació Septimani Seniores, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Constantí. Centcelles es va convertir durant un cap de setmana en un campament militar de finals de l'Imperi Romà d'Occident, gràcies a la participació de set grups de reconstrucció històrica procedents de Catalunya i de diferents punts de l'Estat de molt alta qualitat.

FOTOS: FORTUNY FOTÒGRAFS

IV LUDI CONSTANTINENSES

En el marc del Festival Tarraco Viva, es van celebrar a Centcelles els IV Ludi Constantinenses, organitzats pel grup de treball de l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE) de Clàssiques de la URV, amb la col·laboració del MNAT i l'Ajuntament de Constantí. Es tracta d'una trobada que reuneix més de 150 alumnes i una vintena de professors de llengües clàssiques, en representació de diversos instituts de la província de Tarragona.

FOTOS: FORTUNY FOTÒGRAFS

PATRIMONI DOCUMENTAL

ELS REIVINDICADORS DE CENTCELLES

L'Arxiu Municipal de Constantí ha incorporat al seu fons dues publicacions històriques de primer ordre sobre Centcelles. La primera, està escrita per l'insigne arquitecte modernista Lluís Domènech i Montaner, també docent i director de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona. En alguna ocasió, visità les restes de la vil·la romana i, fruit d'aquell coneixement i interès, Domènech i Montaner li dedicà el seu discurs de recepció a la Real Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 5 de juny de 1921. El discurs de seguida es publicaria en un llibret amb el títol *Centcelles: baptisteri y cellae memoriae de la primitiva esglesia metropolitana de Tarragona*. En aquesta obra, l'autor parla de les runes existents i del seu emplaçament; de la decoració arquitectònica i l'ornamentació del mosaic, de les figures i de la funció que podia tenir el conjunt dins de l'organització de la Tàrraco del seu temps. Potser estem davant de la primera monografia publicada sobre Centcelles.

El segon llibre és una donació feta per l'associació mataronina Llibre Viu. Aquesta entitat recupera llibres en desús i els intercanvia gratuïtament amb les persones que ho desitgin i que n'aportin algun altre que ja no els faci falta. D'aquesta manera, s'estableix un circuit d'aprofitament de molts llibres que anirien irremeiablement a parar a la brossa i, a més, esdevenen un focus d'interculturalitat i de foment de la lectura.

El llibre en qüestió és un altre discurs acadèmic, pronunciat, en aquest cas, pel Dr. Francisco Camprubí Alemany, a la inauguració del curs 1952-1953 del Seminari Conciliar de Barcelona. Es publicà amb el títol *El monumento paleocristiano de Centcelles (Tarragona)*. Al començament trobem una síntesi dels estudis sobre Centcelles realitzats fins al moment, amb comentaris dedicats a Hernández Sanahuja, Emili Morera, Puig i Cadafalch i el mateix Domènech i Montaner, entre d'altres. Camprubí se centra, a falta d'unes excavacions en profunditat del jaciment que encara no s'havien portat a terme, en la comparació de la planta arquitectònica i la iconografia del mosaic de la cúpula amb altres referents de l'Imperi. El darrer apartat el dedica als problemes d'atribució i datació. Capítol a banda mereix un apèndix, curiosíssim, amb il·lustracions de Centcelles comparades amb construccions similars de Roma, Arlès, Milà o Cartago. Certament, són comparacions amb grans ciutats, però és que, com el mateix Dr. Camprubí assegura, «podemos afirmar sin exageración que la cúpula de Centcelles con su iconografia típicamente funeraria es un monumento singularísimo, único en su género, que no encontramos en otros lugares del mundo cristiano primitivo. En España, el mosaico de Centcelles constituye la más alta expresión del arte romano del siglo IV, llegado a la plenitud de sus medios».

1. Sota, els dos discursos sobre Centcelles, escrits per **Lluís Domènech i Montaner** i **Francisco Camprubí Alemany**, publicats en obres que han esdevingut referencials.

2. Dreta, algunes pàgines il·lustrades dels mateixos llibres.

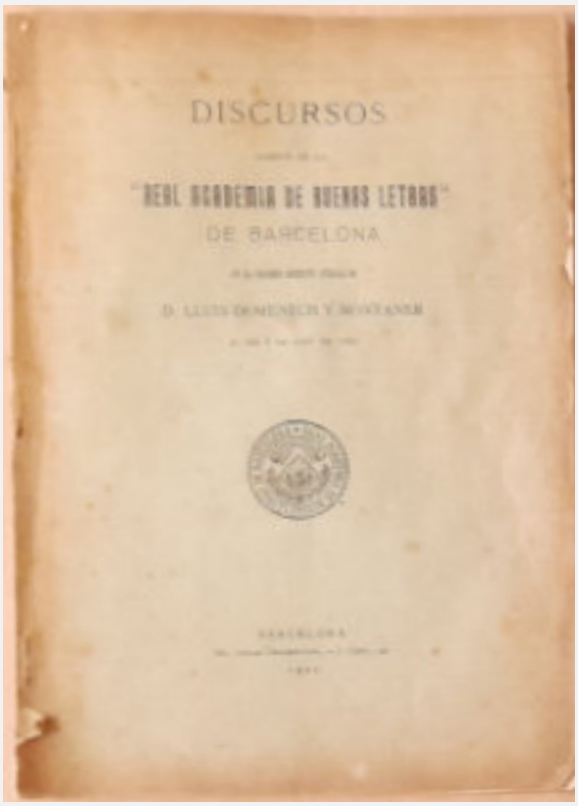

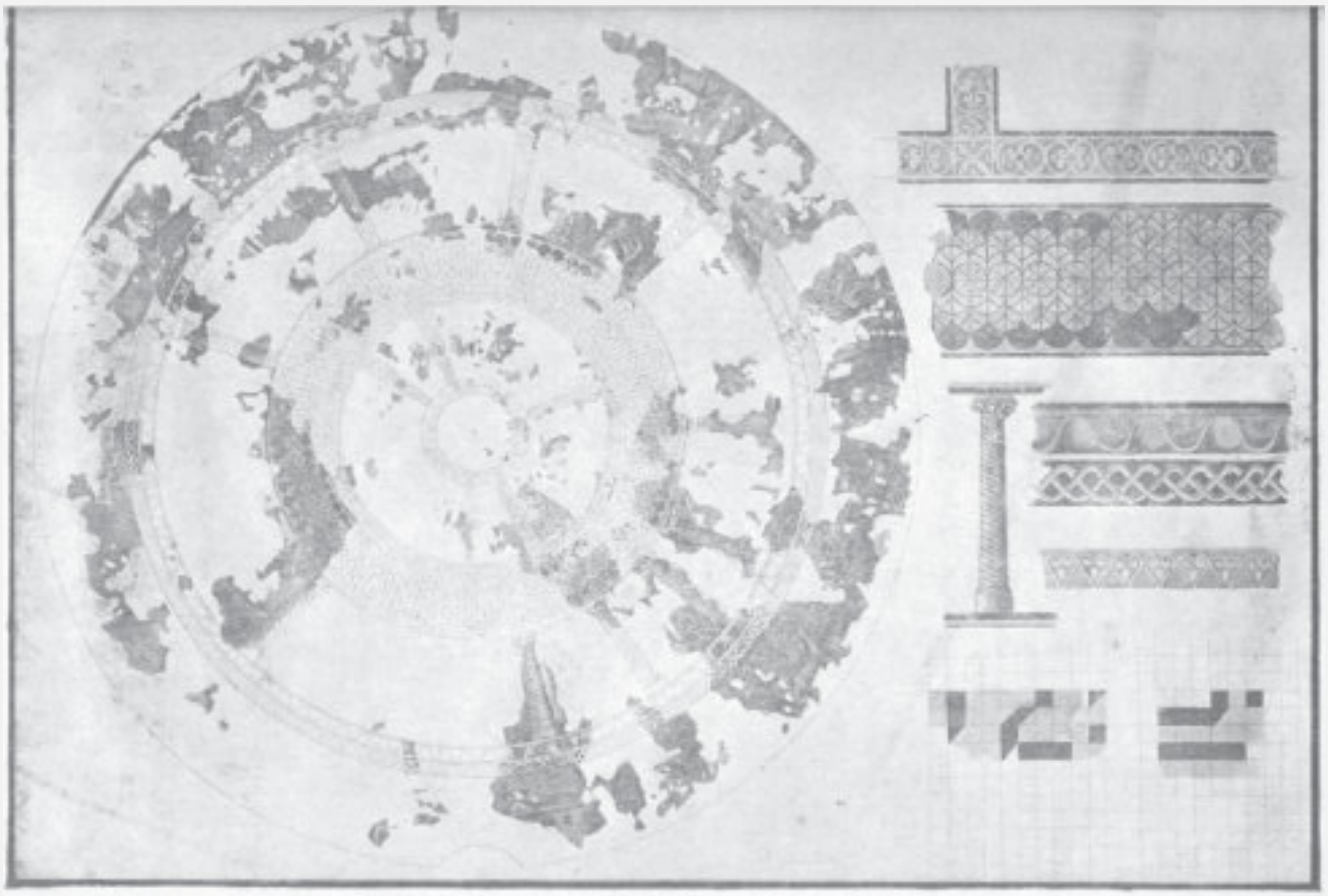

CENTCELLES.—Fragmentó y detalle de la cúpula, segun el Baró de las Quatre Torres.

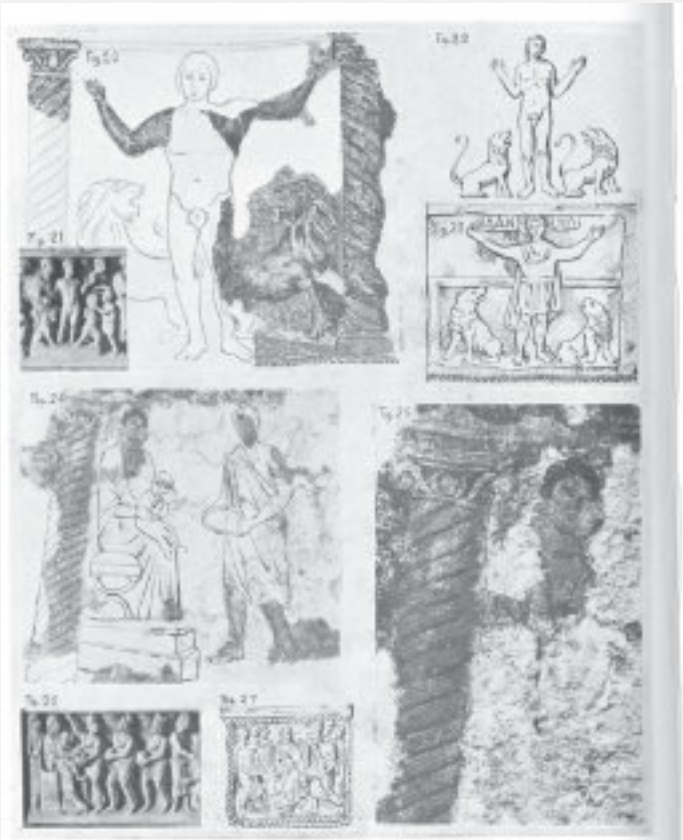

Fig. 20. Centcelles: B-1. Daniel entre los leones. — Fig. 21. Daniel. Sarcófago del Museo Latinoamericano (s. 4°). Fig. 22. Daniel. Pintura en las Catacumbas de Domitila. — Fig. 23. Daniel. Sarcófago de Sofía. Museo de Sevilla (s. 5°). — Fig. 24. Centcelles: B-4. Adoración de los Reyes (?). — Fig. 25. Idem. Detalle de la [illegible] (¿Virgen María?). — Fig. 26. Epifanio. Sarcófago Rosenmann. — Fig. 27. Eulalia. Relicario de San Ramón (Milán).

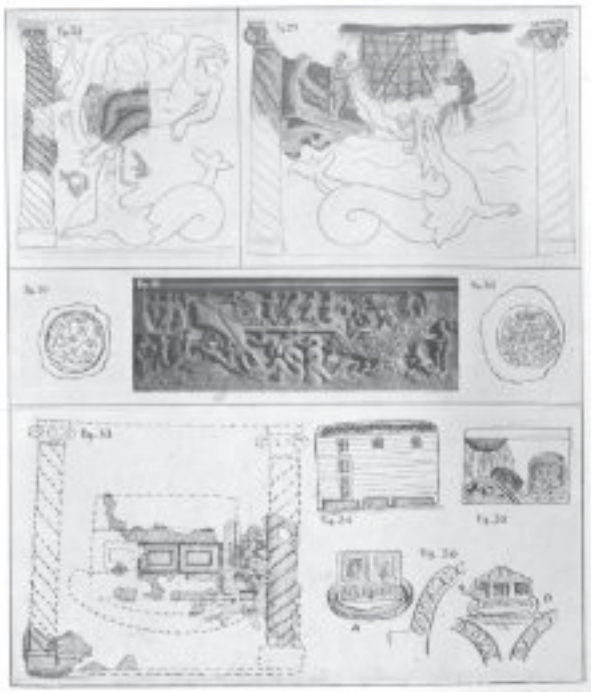

Fig. 28. Centcelles: B-1. Ciclo de Jesús. Jesús desenvainado. — Fig. 29. Centcelles: B-1. Idem. Nave de Jesús. — Fig. 30. Jesús desenvainado. Fondo de copa. Museo Vaticano. — Fig. 31. Sarcófago del Museo de Letrán (s. 4°). — Fig. 32. Jesús arrojado al mar. Fondo de copa. Museo Vaticano. Fig. 33. Centcelles: B-3. El arca de Noé. — Fig. 34. Arca de Noé. Pentateuco de Adelaimano, Sil. 5 (s. 6). — Fig. 35. Arca de Noé. Genesis de Rossiana. — Fig. 36. Mosaicos de la Catedral de Rossiana (Sicilia). A Construcción del arca. — B Rodo de la paloma.

1986 > ORTOFOTOMAPA DE CONSTANTÍ

Institut Cartogràfic de Catalunya
«Constantí» (1983/1986)

HTTPS://CARTOTECADIGITAL.ICGC.CAT/DIGITAL/COLLECTION/ORTO5MV1/ID/1267/REC/11

CONSTANTÍ A VOL D'OCELL

Què és l'ortofotografia?
El nom d'ortofotografia prové del grec *orthós* i significa correcte, exacte. Podríem dir que és una presentació fotogràfica d'una zona de la superfície terrestre en la que tots els elements presenten la mateixa escala, lliure d'errors i deformacions, amb la mateixa validesa que un mapa cartogràfic. Una ortofotografia s'aconsegueix mitjançant un conjunt d'imatges aèries (preses des d'un satèl·lit o una aeronau), que han estat corregides digitalment per representar una projecció ortogonal sense efectes de perspectiva, i en la que, per tant, és possible realitzar mesures exactes; tot al contrari que sobre una fotografia aèria simple, que sempre presentarà deformacions causades per la perspectiva de la càmera, l'altura de vol, la velocitat a la que es mou i les deformacions mètriques de l'òptica. A aquest procés de correcció digital se l'anomena ortorectificació. Per tal de poder realitzar aquest procés de forma correcta és imprescindible que la càmera estigui calibrada.
El resultat final és un mapa cartogràfic de la zona de la mateixa validesa que qualsevol altre plànol, on s'hi poden realitzar mesures de qualsevol tipus. Aquest mapa pot estar format per una sola imatge o per la composició de més d'una, que són ajuntades formant un mosaic de forma semiautomàtica gràcies a tècniques de visió per computadora.
La tècnica ortofotogràfica s'utilitza en la cartografia, l'urbanisme, l'arquitectura i l'arqueologia, entre d'altres disciplines.
Les primeres ortofotografies fetes a Catalunya les va realitzar l'Exèrcit de l'Aire dels Estats Units als anys 1945-1946 i al 1956-1957. Després, se n'han seguit fent als anys 1970-1977 (de manera parcial), 1983-1992 i, posteriorment, de manera més regular fins arribar al moment actual.

Les imatges de Constantí
Al juliol de 1983, l'Institut Cartogràfic de Catalunya va realitzar un vol sobre el terme de Constantí i va obtenir unes fotografies analògiques que, posteriorment, foren corregides i editades al 1986 en sis imatges diferents anomenades «Constantí», «Aeroport de Reus», «Mas de Sant Ramon», «Mas de Ventura», «Mas de Santamaria» i «Mas de l'Alemany», cadascuna abastant una part específica del terme, com la que podem veure a la pàgina de l'esquerra. Aquesta i les altres cinc es poden consultar al web de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, amb la possibilitat d'augmentar-les a la pantalla o, fins i tot, de comparar amb les obtingudes en altres anys.

FONT: INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA (www.icgc.cat/ca/Geoinformacio-i-mapes/Dades-i-productes/Imatge/Ortofoto-Territorial)

ELEMENTS DESTACATS

CORRECCIONS
Les fotos s'acompanyen de les dades tècniques relatives a la projecció geogràfica. Ajuden a donar rigor al que, d'altra manera, seria una mera fotografia i la converteixen en un veritable mapa cartogràfic.

EVOLUCIÓ URBANÍSTICA
Podem veure el barri Cent-celles en plena construcció. Faltava encara, però, urbanit-zar l'avinguda Onze de Setembre i els seus importants equipaments, com l'Institut d'Ensenyament Secundari i el Pavelló Poliesportiu.

ELS TOPÒNIMS
L'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya afegia els topònims a les ortofotografies, el que li donava un afegit d'interès.

PERFIL DEL FOTÒGRAF

INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA

L'Institut Cartogràfic de Catalunya va ser un organisme de la Generalitat de Catalunya creat al 1982 i suprimit al gener del 2014. Continuà la seva activitat dins de l'**Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya**. Desenvolupà la teledetecció i la cartografia de base a escala 1:5.000 i 1:25.000 en ortofotomapes, com també la d'obres públiques. Edità mapes temàtics a escala 1:250.000. Tenia, entre altres funcions, les de recollir i conservar la toponímia, i mantenir i tenir cura de la Cartoteca de Catalunya, encarregada d'aplegar i estudiar la documentació geogràfica i cartogràfica existent. Des del 1985, publicà la *Revista Catalana de Geografia*.
Font: Enciclopèdia de Catalunya

FOTO: ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ

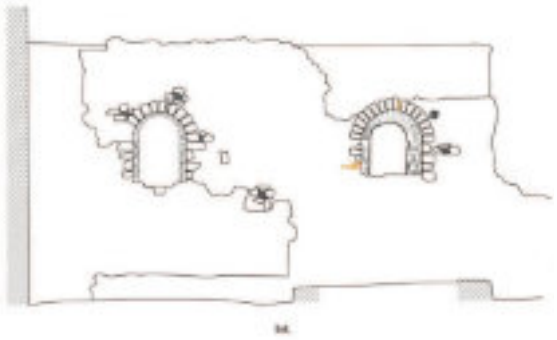

ICAC

ELS ENIGMES SOBRE LA CONSTRUCCIÓ DE CENTCELLES

ENTREVISTA A JOSEP MARIA PUCHE FONTANILLES I JORDI LÓPEZ VILAR
ARQUEÒLEGS DE L'INSTITUT CATALÀ D'ARQUEOLOGIA CLÀSSICA

PER JOSEP ESTIVILL (ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ)

SABÍEU QUE NOMÉS UN DE CADA DEU ESTUDIS SOBRE CENTCELLES S'HA OCUPAT DELS ASPECTES CONSTRUCTIUS I ARQUITECTÒNICS? DOS ARQUEÒLEGS DE L'INSTITUT CATALÀ D'ARQUEOLOGIA CLÀSSICA (ICAC) HAN ESTUDIAT AMB ATENCIÓ ELS ELEMENTS APARENTMENT MENORS D'AQUEST CONJUNT MONUMENTAL, COM SÓN LES FINESTRES, ELS MURS I LES PROPORCIONS, I HAN DESCOBERT MOLTES PARADOXES QUE, AMB TOTA SEGURETAT, US SORPRENDRAN. PARLEM AMB JOSEP M. PUCHE I JORDI LÓPEZ SOBRE ALGUNS DELS ENIGMES QUE ENCARA PLANEN SOBRE CENTCELLES.

1. Dues de les finestres del Conjunt romà de Centcelles.

—En les vostres investigacions, heu comprovat que a Centcelles es van emprar dos sistemes mètrics diferents i penseu que això podria demostrar dues possibles planificacions de la construcció. Podríeu explicar de manera planera aquesta idea de les dues concepcions?

Més que dos sistemes mètrics el que hem detectat és l'ús de dos mòduls constructius diferents. És a dir, que hi ha parts de l'edifici on s'ha aplicat una divisió i ordenació de l'espai determinada (dimensions de les habitacions, ritme dels murs..) mentre que en altres s'ha fet servir un altre sistema. Això només es pot explicar si entenem que hi ha hagut un repensament, un canvi de projecte, quan l'edifici estava parcialment construït.

—Centcelles té dos banys o conjunts termals, un dels quals, pel que sembla, mai no va entrar en funcionament. És aquest un fet habitual a les vil·les romanes? A més, afegiu que podria tractar-se de dues construccions improvisades, ja que no responen a la mateixa planificació mètrica de la resta del conjunt. Quina explicació doneu a aquesta singularitat?

No, no és habitual trobar dos conjunts termals en una mateixa vil·la romana. Quan això passa és perquè hi ha una substitució o ampliació del bany més antic pel bany més modern.

A Centcelles no és que siguin construccions improvisades. Els banys occidentals (els que no es van fer servir mai) formen part del segon projecte constructiu, i segueix la mateixa modulació i mètrica de la resta de les estances d'aquest projecte. Pel que fa als banys meridionals (els petits) no hem sabut trobar una lògica en la seva planificació, per això diem que sembla una construcció improvisada, en el sentit que no forma part d'un projecte general que afecti tot l'edifici.

Els dos banys són molt diferents i corresponen a diferents tipologies, l'occidental seria una construcció típica dels segles III-IV dC, mentre que el meridional tipològicament seria ja tardoantic (segles V-VII dC), el que ens reforça en la imatge que Centcelles és un edifici construït en diferentes fases.

2. Esquema evolutiu de les diferents projecions documentades. A cada fase es mostra el croquis de la projecció a la part superior i la part construïda a la inferior.

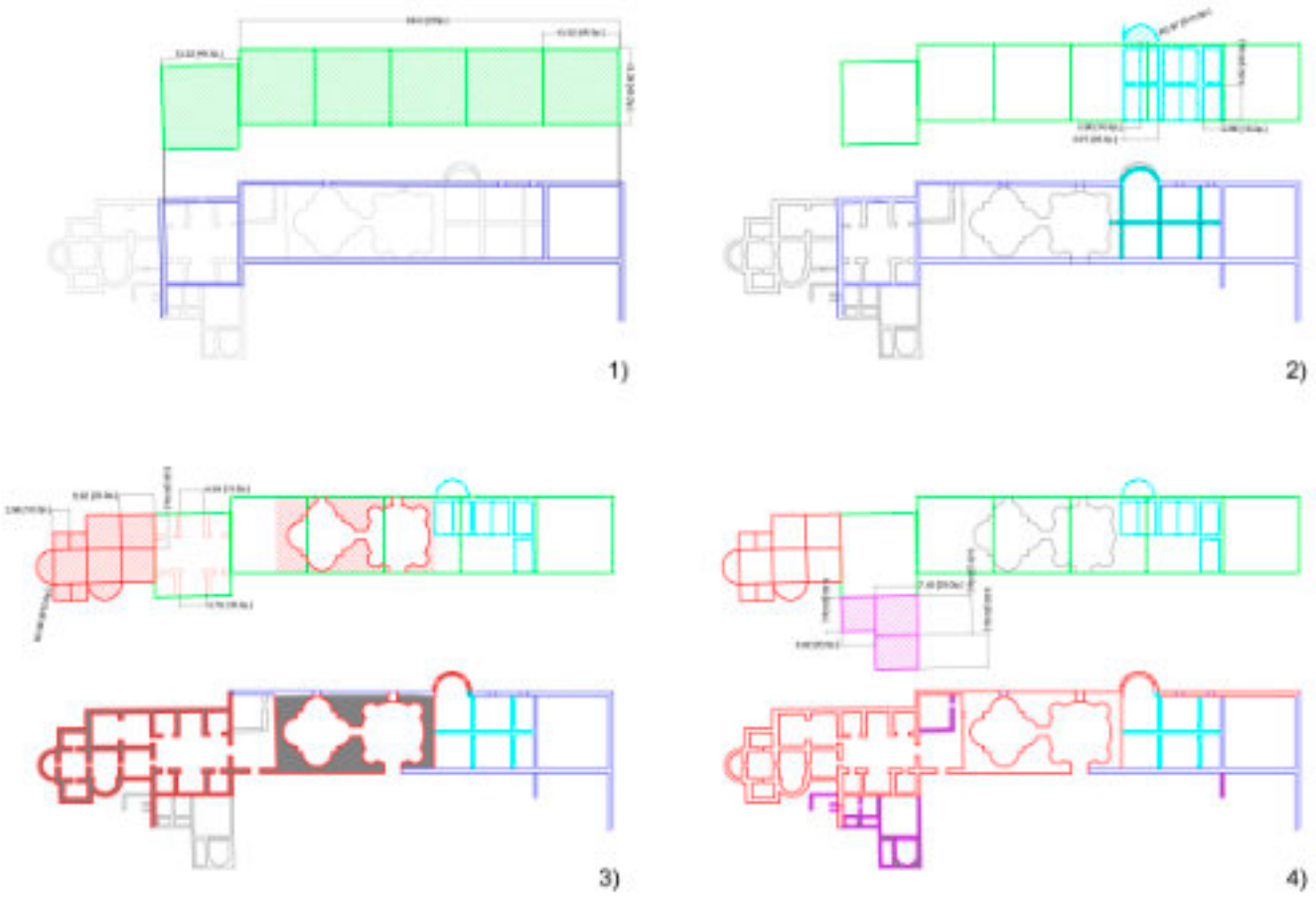

ICAC

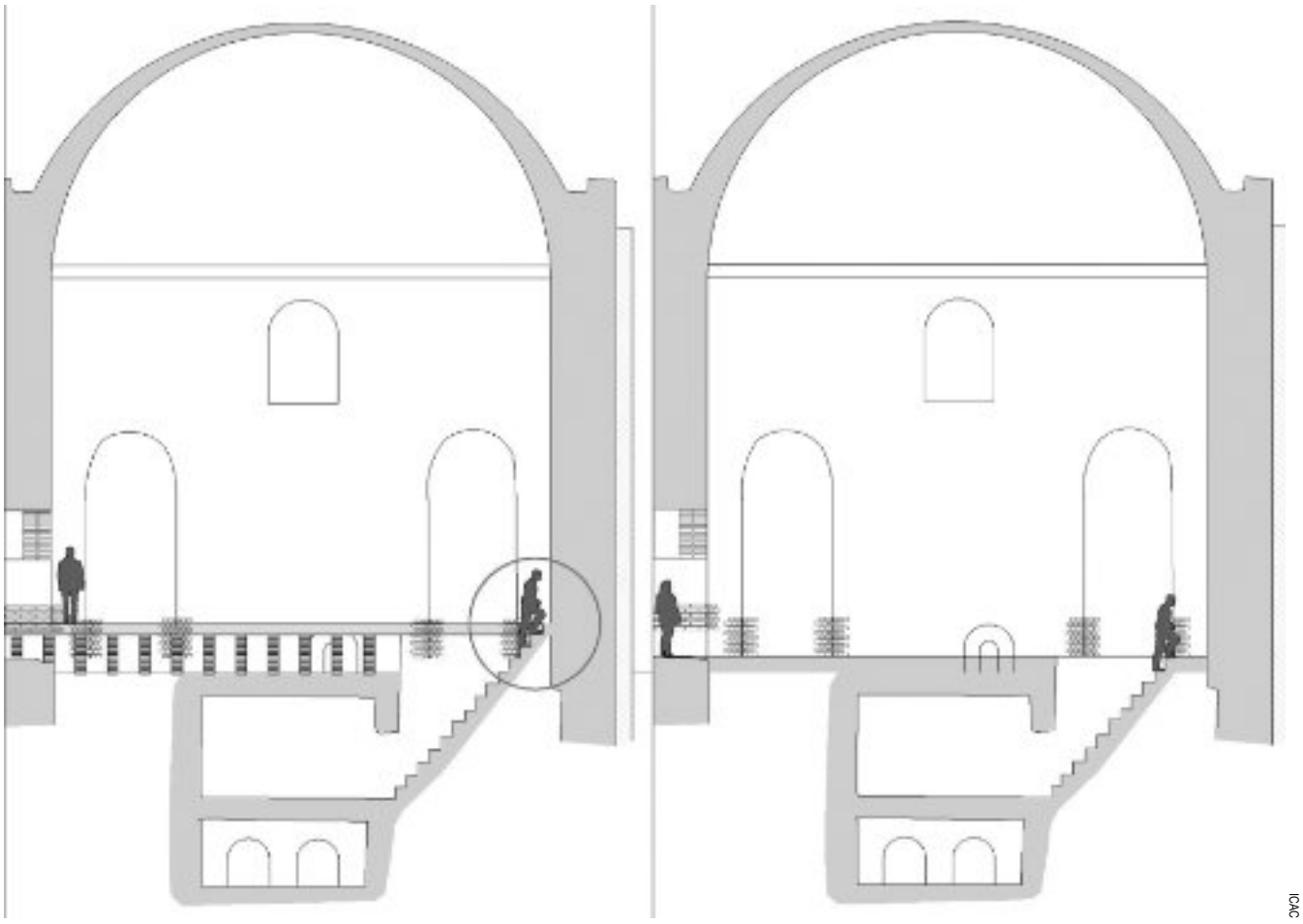

3. Secció de la cripta, detallant la relació de l'escala amb el suposat hipocaust (esquerra) i amb el paviment actual (dreta). S'observa a l'esquerra com la projecció de l'escala s'intersecta amb el mur.

—La cripta de la sala de la cúpula està girada de costat, un pèl descentrada i amb un accès estretíssim (de només 40 cm d'ample). A més, coincideix en cota amb l'hipocaust (l'espai de circulació de l'aire calent de la calefacció), que se suposa que passava per sota del paviment. Com interpreteu la cripta en el relat sobre Centcelles?

Molt bona pregunta. I de fet no sabem ben bé com respondre-la. L'únic que podem confirmar amb seguretat és que quan es va dissenyar i construir la sala de la cúpula no estava previst fer la cripta. I que hi ha indicis que fan pensar que es va fer al mateix temps que el mosaic de la cúpula.

Al respecte, cal destacar els darrers estudis que han posat al descobert que abans de la construcció dels mosaics, la cúpula havia tingut dues decoracions pictòriques, el que ens confirma que hi ha un període prou llarg de temps entre la construcció de la cúpula i la col·locació del mosaic com perquè aquesta es decori amb pintures, com a mínim, dues vegades.

Sobre la seva funcionalitat? doncs no ho sabem. Podem descartar que sigui una cripta funerària, en època paleocristiana les criptes eren visitables i l'entrada que té és massa estreta perquè hi pugui haver un mínim flux de gent. Tampoc és una càmera per a un tresor; aquestes són construccions típiques de la zona britànica en ambients militars.

—A sota de la cripta hi ha una subcripta que compta amb un enorme mur arcat que, estranyament, no sembla que compleixi cap funció arquitectònica. Quina explicació li doneu, vosaltres?

Tornem al punt anterior. No ho sabem. Tot apunta que la cambra subterrània servia de càmera aïllant per evitar les humitats. L'arc central és un reforç estructural sobredimensionat. Desconeixem per què ho van fer, i aquest és un altre dels dubtes a resoldre de Centcelles.

—Heu estudiat exhaustivament totes les finestres de Centcelles. Se'n conserven vuit de segures

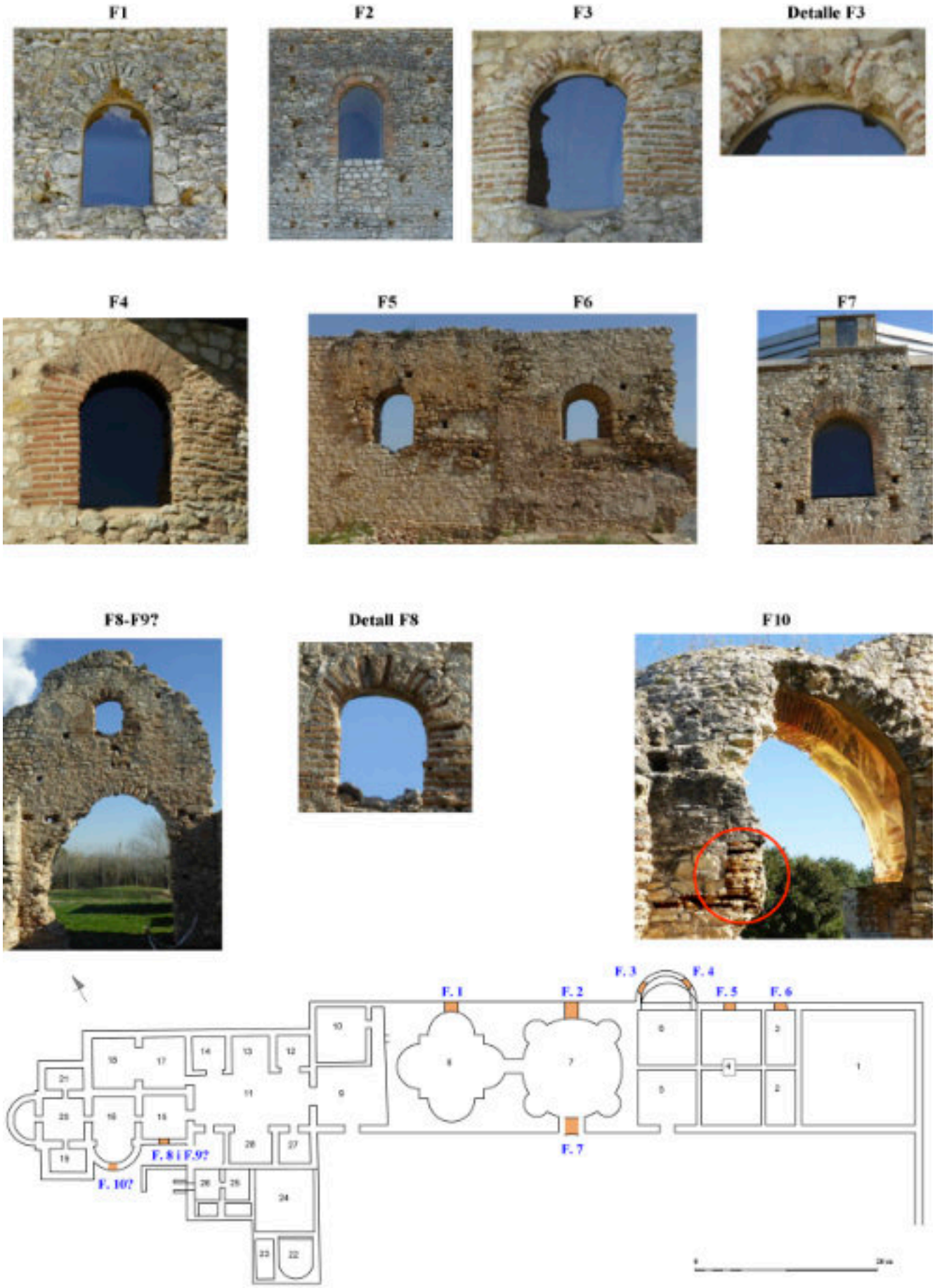

4. Les finestres i la seva ubicació, amb detall dels arcs amb dovelles alternades de ceràmica i pedra.

(i dues més de probables). Totes són de mida diferent, material diferent i construcció diferent. És a dir, no hi ha dues finestres iguals a Centcelles! Aquest fet és estrany i no té, aparentment, massa sentit. Per què és tan poc habitual la diferent tipologia de finestres en un gran edifici i com ho interpreteu per al cas de Centcelles?

No té sentit si considerem Centcelles com un edifici fet en un sol moment. En tota obra nova sempre hi ha un nombre reduït de tipologia de finestres i portes. Això facilita molt la construcció i ajuda a donar sensació d'unitat i ritme a les façanes.

Si considerem, tal i com ens indiquen molts altres indicis, que hi ha diverses fases constructives no és gens rar trobar-nos diverses tipologies, perquè en cada moment es pot fer un tipus nou de finestres. Tot i això, la varietat sembla excessiva.

Una cosa important que hem detectat és que hi ha un tipus concret de finestres (on s'utilitza, de forma alterna, dovelles de pedra amb dovelles ceràmiques) que només es fa servir entre els segles III i IV dC, el que ens dona un punt de referència cronològic molt suggestiu.

—El taller de tessel·les documentat en una de les estances de la vil·la, al davant de l'entrada d'una de les termes, es relaciona probablement amb el mosaic de la cúpula. Vosaltres destaqueu que el sòl d'aquesta estança s'havia rebaixat de cota, juntament amb el d'unes altres sales contígües, mig metre respecte del paviment anterior, i ho relacioneu amb un possible canvi d'ús del conjunt monumental. Per quina raó teniu aquesta impressió?

Les habitacions que pateixen aquest rebaix originalment formaven part d'un espai amb la planta en forma de creu, que és una de les típiques formes que poden tenir els àmbits de representació del *Dominus*. A més, és la zona d'accés a les termes occidentals, el que ens indica sense dubte que aquest era un espai destinat al lleure dels propietaris.

Que aquesta zona es converteixi en una àrea de treball, amb diversos tallers, ens indica que les termes ja no funcionaven (és impensable que un *Dominus* i la seva família passessin per una àrea de treball a l'anar a fer-se els banys).

—Sobre la gran sala de la cúpula decorada amb mosaic, i recollint observacions d'altres autors, insistiu que aquesta sala seria una còpia pràcticament idèntica —un pèl més petita— del vestíbul del palau de l'emperador Diocleció a Split. També feu una comparativa amb altres edificis igualment notables, com el mausoleu de l'emperador Galeri. En què us baseu per fer aquestes comparatives i quines implicacions podria tenir, de confirmar-se?

La comparativa de la sala de la cúpula amb el vestíbul de Split és contundent. Són pràcticament iguals: tenen una mateixa planta, les absidioles i obertures es situen en el mateix lloc, la tècnica constructiva és idèntica, es situen entre una zona oberta/pública i un espai tancat/privat.

És obvi que els constructors de Centcelles van agafar com a model el vestíbul de Split.

La primera implicació que treiem és de caràcter cronològic: si es construeix igual que edificis de finals del segle III dC, es fa servir la mateixa tècnica constructiva i

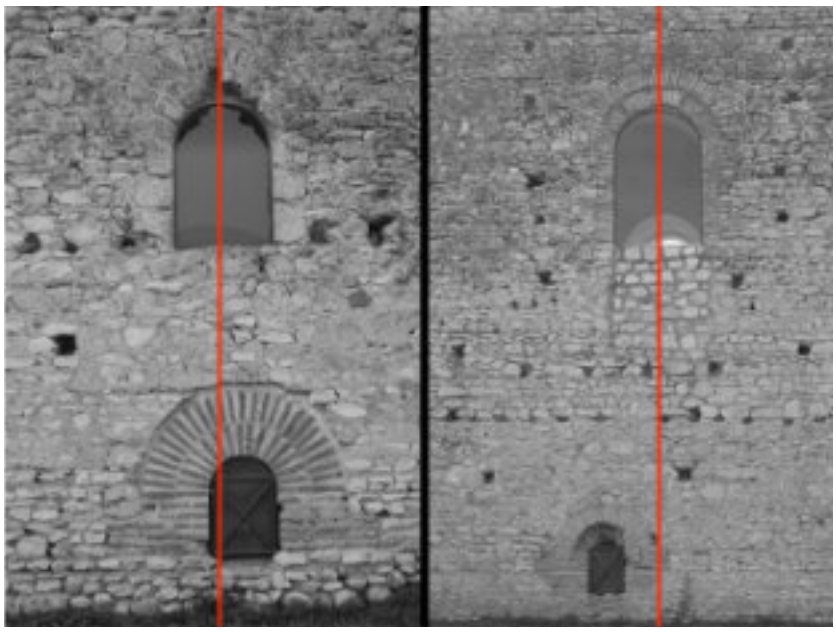

ICAC

5. Desalineació entre finestres i boques de *praefurnium*.

s'utilitza un tipus de finestres que no van més enllà d'inicis del IV dC, és evident que Centcelles (almenys la part monumental) com a molt modern és d'inicis del s. IV dC.

—Us atreviu a donar una interpretació general del conjunt monumental de Centcelles?

Abans hauríem de precisar de quin moment parlem. Sembla evident que el Centcelles que veiem neix amb la intenció de ser una gran vil·la senyorial, una residència d'oci i representació d'un gran *Dominus*.

Posteriorment pateix diverses reformes que canvien aquest ús, sense poder saber quins serien els nous. Intuïm que, almenys en un moment avançat, pugui tenir alguna funcionalitat religiosa, sense poder precisar més.

El que sí que sabem bé és el que no és: ni és un baptisteri, com s'havia dit ja fa temps, ni són unes termes d'una vil·la encara més gran per descobrir, ni un mausoleu imperial, ni una construcció vinculada al món militar (qualsevol coneixedor de poliorcètica entén que Centcelles és un edifici sense valor castrense, a més que no hi ha el mínim indici arqueològic d'activitat militar).

6. Un mur de la façana nord, amb el detall on es ressalten les jornades de treball.

7. A sota, paral·lels arquitectònics amb Centcelles (mig): el **vestíbul del palau de Dioclecià** a Split (esquerra) i el **mausoleu de Galeri** a Tessalònica (dreta).

ICAC

Més informació

Puche, J. M. – López Vilar, J., «Tècnica i arquitectura tardoantiga de Centcelles (Tarragona). Observacions i primeres reflexions», *Quarhis* 12 (2016) 122-143.
https://recercat.cat//handle/2072/289433

Puche, J. M. – López Vilar, J., «Centcelles. Aproximación al monumento a través de su arquitectura. La métrica y la proporción», a *Modelos constructivos y urbanísticos de la arquitectura de Hispania: Definición, evolución y difusión. Del periodo romano a la Tardía Antigüedad (Madrid, 29-30 de octubre de 2015)*, *Documenta* 29, Tarragona 2017, 169-181.
https://recercat.cat//handle/2072/302061

Puche, J. M. – López Vilar, J., «Les finestres de Centcelles. Aportacions al coneixement de l'edifici baiximperial», a *Estudis sobre ceràmica i arqueologia de l'arquitectura. Homenatge al Dr. Alberto López Mullor (Barcelona, 15 i 16 de maig de 2018)*, Barcelona 2020, 465-476.
https://recercat.cat//handle/2072/378133

Puche, J. M. – López Vilar, J., «Centcelles. Cuando habla la arquitectura», a Godoy Fernández, C. – Muñoz Melgar, A. (eds.), *El monument tardoromà de Centcelles. Dades, context, propostes.* Ateneu Universitari Sant Pacià, Facultat Antoni Gaudí d'Història, Arqueologia i Arts Cristianes, Barcelona 2024, p. 195-220.
https://recercat.cat//handle/2072/537608

ICAC

ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ

8. Imatge del **tepidarium** de les termes occidentals, on poden observar-se els diferents materials i tècniques emprades en la seva construcció. Les característiques del projecte, així com les grans diferències constructives i decoratives entre els dos conjunts termals, fan inviable que siguin dos conjunts coetanis producte d'un mateix projecte arquitectònic.

CEDIDA PER JOAN YEGUAS

1. Al voltant de 1647, data pintada a les columnes del retaule, correspondria la hipotètica intervenció de **Joan Grau** a l'altar major de la parroquial de La Molsosa (el Solsonès), avui conservat a la nova església del poble.

JOAN GRAU, ESCULTOR DEL BARROC CATALÀ

ENTREVISTA A JOAN YEGUAS
HISTORIADOR DE L'ART I CONSERVADOR
D'ART DEL RENAIXEMENT I BARROC
AL MUSEU NACIONAL D'ART DE CATALUNYA (MNAC)

PER JOSEP ESTIVILL (ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ)

L'ESCULTOR JOAN GRAU, NASCUT A CONSTANTÍ AL 1608, TINGUÉ UNA NOTABLE CARRERA PROFESSIONAL A MANRESA ON ES CONVERTÍ EN UNA FIGURA DESTACADA DE L'ESCOLA BARROCA D'AQUESTA CIUTAT. PARLEM AMB JOAN YEGUAS, HISTORIADOR DE L'ART CATALÀ DEL PERÍODE DEL RENAIXEMENT I EL BARROC, SOBRE L'ESCULTOR CONSTANTINENC I L'ESPLENDOR DE LA SEVA OBRA A LA CATALUNYA DEL SEGLE XVII.

—Què en sabem dels orígens de Joan Grau? La seva infància a Constantí, l'ambient familiar i els primers estudis? Se sap en quin moment marxà del poble i per quina raó?

Sovint, i més en art antic, no es coneix res de la data o lloc de naixement d'un artista, ni tampoc de la seva infància. Se sap de la seva vida gràcies als documents d'adult. En aquest cas, es troba en un document del 1629, quan tenia 21 anys i s'examina per entrar a la confraria d'escultors i fusters de Manresa, citat com a «natural de la vila de Constantí».

—Com va anar la seva formació artística? Coneixem els mestres o referents que el van influir? En quin context social i cultural es va iniciar al món de l'escultura? Per exemple, el paper dels gremis o l'anomenada escola d'escultura barroca manresana?

«Per la qualitat del seu art escultòric, per la transcendència del seu taller i per la quantitat d'obres conservades, Joan Grau és un dels tres escultors catalans més representatius del segle XVII. La tríada estaria formada (cronològicament) per Agustí Pujol II, Joan Grau i Andreu Sala.»

2. A l'Església Parroquial de Guissona, a l'escala que dona accés al cambril de la Mare de Déu del Claustre, hi ha diferents fragments del que havia estat un retaule dedicat a les ànimes, una obra estilísticament atribuïble a la mà dels **Grau**. En concret, hi ha aquest relleu de la Resurrecció dels Morts, datat entre 1655-1659 i que fou restaurat al 2019. Al toc d'un parell de trompetes sonades per àngels, una sèrie de figures humanes mig nues surten dels taüts. L'acte està presidit per un tribunal celestial format per Crist Jutge i alguns apòstols. La separació dels elegits i els rèprobes té lloc al Purgatori, on un parell d'àngels vestits alleugen les ànimes privades de la vista de Déu. El Purgatori està concebut com un infern provisional en flames, on totes les ànimes sofreixen els mateixos turments.

Com he comentat abans, el primer esment documental és per l'ingrés en una confraria. Les confraries avui només s'associen al fet religiós, però en el passat tenien altres funcions, algunes pròpies dels gremis actuals. Per tant, al 1629, Joan Grau era adult per ingressar com a mestre independent, però els anys anteriors hauria estat aprenent d'algú que no sabem. Tampoc és que siguin poblacions tan llunyanes, però és curiós aquest salt entre Constantí i Manresa, que podria ser degut a un desplaçament laboral dels pares o a la itinerància del seu possible mestre (en el terreny de les hipòtesis podria estar establert directament a Manresa o potser en el camí, al Pene-dès o a l'Anoia).

—Quins van ser els primers encàrrecs professionals als que va fer front Grau?

El primer esment documental de Joan Grau és a l'any 1627 a Manresa ajudant a l'escultor Joan Generes. I el segon del 1631 a Capellades (l'Anoia), on treballa conjuntament amb l'escultor penedesenc Bernat Perelló. Generes o Perelló, algun dels dos podria haver estat el seu mestre.

—Es coneix la seva itinerància pel territori, que el va portar de Manresa al Bages, l'Alta Segarra, Guissona, Poblet i altres llocs. A què es devia aquesta itinerància i com afectava la seva vida personal i familiar?

Llevat de la citada incursió del 1631 a la Conca d'Òdena, la majoria dels treballs que fa Joan Grau entre 1630 i 1655 estan relacionats amb la ciutat de Manresa i pobles de la seva influència, ja fossin de més propers o ja tirant cap a l'anomenada l'Alta Segarra o Segarra Calafina (entre l'oest del Bages, nord de l'Anoia i part del Solsonès sud). A partir de 1656, potser degut a la Guerra dels Segadors i perquè estava més propera als encàrrecs, s'estableix a la vila de Calaf. Hi ha un moment puntual que té molta relació amb Guissona, on s'acabarà casant el seu fill Francesc. I, sense deixar d'atendre puntualment alguns encàrrecs de territori, entre 1659 i 1673 passa a treballar pel monestir de Poblet. Fins i tot, el 1678 treballa a Lleida. Aquest tipus de vida itinerant era força habitual en els artistes d'aquella època, i la família s'adaptava. Si l'encàrrec era puntual, podia anar-hi en solitari, però el més normal era que anés acompanyat, ja que tota la família ajudava en el taller en diferents tasques.

—Com es gestionava la itinerància en relació amb la participació de les dones, els fills i la resta de la família a la feina del taller?

A partir d'una visió romàntica, sovint concebem l'artista com un geni solitari i deslliurat als seus somnis creatius. Però, en realitat, la seva quotidianitat era una altra. L'artista del passat era una persona que exercia la menestralia, és a dir un artesà, i tractava de satisfer el seus encàrrecs amb l'ajuda d'un taller. En aquest obrador hi havia el mestre, per sota seu hi havia un o varis oficials (treballadors especialitzats adults no independents), i més a sota els aprenents (joves a qui ensenyaven l'ofici a partir dels 12 anys). En el taller, la frontera entre l'espai domèstic i el treball era molt petita, ja que en el mateix espai s'hi barrejaven les tasques artesanals i els membres familiars, els quals podien ajudar directament (fent activitats menors) o indirectament (amb la provisió d'aliments, la cuina, el subministrament d'aigua o de llenya pel foc). Per tant, la vida es desenvolupava de forma paral·lela a la feina, fins al punt que en aquests desplaçaments hi naixien infants i sorgien parelles (entre membres del taller/familiars i persones de la població on estiguessin).

—L'escàs coneixement que tenim sobre molts aspectes de la vida de Joan Grau, més enllà d'alguns encàrrecs professionals, podria tenir a veure amb una escassa consideració social del seu ofici? És a dir, es considerava Grau (i els altres escultors del moment) com un simple artesà més que no pas un prestigiós artista?

JORDI GILI (WIKIMEDIA COMMONS)

CEDIDA PER JOAN YEGUAS

3. Martiri de sant Joan Baptista (c. 1677-1678), al Museu Diocesà i Comarcal de Lleida. Es tracta d'un relleu d'extraordinària qualitat i autoria documentada per a **Joan Grau**, segurament reclamat en aquell moment a la capital de la Terra Ferma per la fama que hauria adquirit amb les obres de Poblet. En les restes conservades s'observa l'estil de **Francesc Grau**, el seu fill.

4. L'any 1659 marca un punt d'inflexió en la trajectòria artística dels **Grau**, pare i fill, ja que inicien una sèrie d'obres per a la família dels **ducs de Cardona** al monestir de Poblet. Consisteixen, entre d'altres, en les tombes dels Cardona, escuts heràldics per a la casa de la cort de Prades i per l'arxiu de Falset (viles aleshores sota jurisdicció dels Cardona); el sepulcre del Prohom Vinculador i les tombes d'**Alfons el Magnànim** i l'**Infant Enric**. Cadascuna de les obres de Poblet està documentada amb precisió i el període de treball total és de catorze anys, entre 1659 i 1673. A la dreta, una imatge dels altars reliquiaris dels laterals del presbiteri. Aquestes obres patiren la desamortització del monestir al segle XIX i es conserven fragmentàriament.

Malgrat que el canvi de rol en la condició d'artista va iniciar-se a Itàlia cap al segle XV, i en els tres segles posteriors va difondre's lentament per Europa, cal dir que a la Catalunya d'aquella època els escultors eren considerats simples artesans, on importava més el material utilitzat i les hores esmerçades en l'obra que no el prestigi i el saber fer de l'artista. Potser degut a això, i a què no signaven figures ni relleus, els seus noms han estat perduts en els protocols notarials i han estat anònims per a la gent, almenys fins que la historiografia no s'ha ocupat d'ells en el segle XX. A partir d'aquí, caldria portar els noms d'aquests artistes al nomenclàtor de carrers de les poblacions on van néixer i treballar, entre altres aspectes, per dignificar-los i fer-los més visibles.

—Quin tipus d'obres li encarregaven? Com descriuries els trets més característics del seu estil artístic?

Els escultors d'aquest període treballen en fusta (habitualment d'àlber) i en pedra (sobretot alabastre i pedra calcària). La majoria d'obres eren de tipus religiós, i el producte estrella era el retaule, ja fos el major de l'església (el patró de la població o del temple) o per a una capella lateral (destinats a diferents cultes de les confraries i devocions, com per exemple la del Roser). En el seu estil escultòric s'hi barreja la figuració naturalista (d'imatges i relleus), a vegades agafant model en estampes, i elements decoratius de caire arquitectònic als retaules (columnes, cornises, volutes, etc.). Per a aquestes parts més ornamentals s'havia de tenir coneixement de l'arquitectura, encara que fos a través de tractats teòrics i estampes, perquè era un sector on l'estructura es muntava i es sostenia; potser per aquest motiu i per algun treball puntual, apareix citat també com a arquitecte.

—Pel que sembla, Joan Grau va crear una escola o taller. Coneixem la influència que va tenir i els col·laboradors o deixebles que en formaren part?

Joan Grau tenia una empresa d'èxit perquè va treballar molt. Aquesta feina abundant va provocar que hagués de buscar ajudants, que podien ser aprenents o col·laboradors a sou. Per tant, força joves van ingressar al seu taller per guanyar-se la vida, i molts d'ells van acabar

CEDIDA PER JOAN YEGUAS

CEDIDA PER JOAN YEGUAS

5. Retaule major d'estil barroc de la Capella de la Concepció de Pujalt (Anoia). Aquesta obra es documenta el 1638 i és la més primerenca conservada.

SZEKELY ALEX (WIKIMEDIA COMMONS)

6. Sant Ignasi escrivint els exercicis, obra emblemàtica i de gran qualitat de l'escultor, feta al 1671 i conservada in situ a la Santa Cova de Manresa.

essent mestres independents amb trajectòria pròpia. Exemples són el seu fill Francesc Grau, Pau Sunyer (iniciador d'una nissaga d'escultors important), Josep Generes (fill de l'esmentat Joan Generes), entre altres.

—Quines serien les obres més rellevants que devem a Joan Grau, en particular aquelles que, encara avui dia, es poden contemplar?

Va destacar en els retaules en fusta. N'hi té bastants de conservats (alguns *in situ*): el major de Pujalt (1638), el del Roser de Sant Pere Màrtir de Manresa ara al Museu del Barroc (1642-1646), el major de la Molsosa (cap al 1647), el major de Llanera ara a Perecamps (1650-1652), els relleus de l'antic retaule de les Ànimes del Purgatori de Guissona (1656-1662), la tomba d'Alfons el Magnànim a Poblet (1671-1673), el retaule de sant Ignasi a la Santa Cova de Manresa (1671) o els relleus de l'antic retaule de sant Joan de Lleida ara al Museu lleidatà (cap al 1678).

—Una de les obres més conegudes seria el relleu del rapte de Sant Ignasi a la Santa Cova de Manresa, un espai de pelegrinatge i devoció secular. Quin interès té aquesta obra?

Aquesta és una obra emblemàtica i de gran qualitat de Joan Grau, de manera que és la imatge que apareix quan cliques la pàgina dedicada a l'escultor a Wikipèdia. Es tracta de l'escena principal d'un petit retaule, miraculosament conservat, dins un dels espais més importants del barroc a Catalunya, com és la Santa Cova de Manresa. En concret, aquest retaule es troba dins la mateixa cova, sobre la qual s'aixeca la resta del santuari.

—Quina importància va tenir la figura de Joan Grau en l'art barroc del seu temps?

Per la qualitat del seu art escultòric, per la transcendència del seu taller i per la quantitat d'obres conservades, es tracta d'un dels tres escultors catalans més representatius del segle XVII. La tríada estaria formada (cronològicament) per: Agustí Pujol II, Joan Grau i Andreu Sala.

JOAN GRAU *FECIT.* EL RETAULE DEL ROSER DE L'ESGLÉSIA DE SANT PERE MÀRTIR DE MANRESA

TEXTOS I FOTOS: MUSEU DE MANRESA - MUSEU DEL BARROC DE CATALUNYA

EL RETAULE DEL ROSER, EXPOSAT AL MUSEU DEL BARROC DE CATALUNYA DE MANRESA, ÉS L'OBRA MÉS PARADIGMÀTICA DE L'ESCULTOR CONSTANTINENC JOAN GRAU, UNA OBRA DE MADURESA ON DEMOSTRA UN GRAN DOMINI DE L'ALT RELLEU I LES FIGURACIONS. AQUESTA OBRA SERVÍ DE MODEL PER A MOLTS ALTRES RETAULES QUE ELS ESCULTORS MANRESANS REALITZAREN A MITJANS DEL SEGLE XVII.

JOAN GRAU A MANRESA

Al segle XVII, Catalunya quedava lluny dels centres de poder, principals promotors de l'art barroc. A casa nostra, els clients solien ser els ordes religiosos i, sobretot, les parròquies o les confraries. Arran de la Batalla de Lepant (1571), a Catalunya es popularitza la devoció a la Mare de Déu del Roser i es multipliquen els encàrrecs per ampliar i embellir capelles sota aquesta advocació. Aquesta demanda creixent va fer de Manresa un important centre de producció d'art.

Famílies d'escultors, com els Grau, els Generes, els Sunyer o els Padró s'estableixen a Manresa i, des d'aquí, treballen realitzant encàrrecs arreu de Catalunya entre els segles XVII i XVIII. Algunes de les seves obres els situen entre els artistes catalans més reputats de la seva època.

El retaule del Roser de l'església de Sant Pere Màrtir, un dels conjunts més rellevants del fons del Museu de Manresa, està realitzat per un dels escultors més reconeguts del segle XVII, Joan Grau (1608–1685).

Grau va néixer a Constantí i es va instal·lar a Manresa entorn del 1620. Va treballar en un gran nombre de retaules al Bages i a les comarques del seu entorn, com el Solsonès o la Segarra. El seu estil, contingut i d'un regust encara plateresc, és el més representatiu d'aquest primer període del barroc manresà. En l'etapa final de la seva trajectòria assumeix obres més ambicioses fetes amb pedra i alabastre, com el retaule de la Cova de Sant Ignasi, a Manresa, o els treballs al monestir de Poblet, on fa la cripta i diversos sepulcres. D'aquest darrer material al Museu del Barroc (Manresa) es pot observar la fina talla d'alabastre d'un Atlant procedent dels altars reliquiaris de Poblet. En aquest segon període Joan Grau treballa amb el seu fill Francesc, que esdevingué un dels escultors catalans més vigorosos i creatius del darrer terç del segle XVII.

1. L'escena de l'**Anunciació** del Retaule del Roser.

MUSEU DE MANRESA MCM10163.

2. Imatge del **retaule del Roser**, *in situ* a l'Església de Sant Pere Màrtir de Manresa. El moble, que s'adaptava a la corba del mur de tancament de la capella, estava format per cinc carrers —el central, destacat per l'emmarcament amb dobles columnes i una major amplada— i, de baix a dalt, pedestal, predel·la i tres pisos a través dels quals es distribuïen els episodis en alt relleu.
Fotografia d'abans del juliol de 1936, publicada al *Llibre d'or del Roser a Catalunya* de Valeri Serra i Boldú.

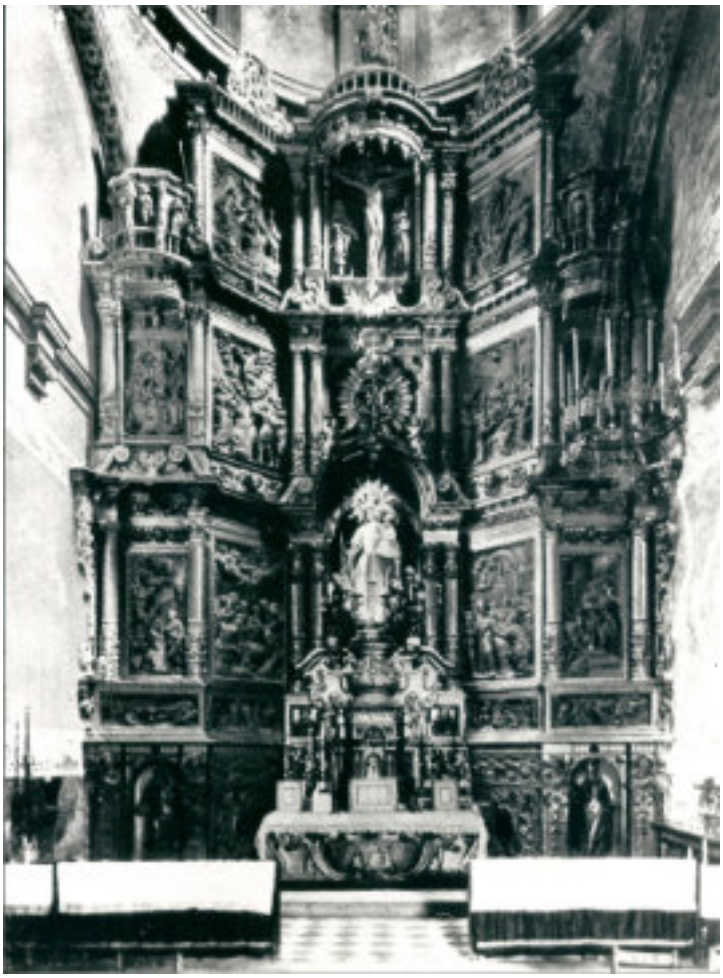

CEDIDA: MUSEU DE MANRESA

ELS QUINZE MISTERIS DE LA VERGE DEL ROSER

L'any 1642 la confraria del Roser de l'església de Sant Pere Màrtir de Manresa encarrega la realització d'un retaule per embellir la nova capella del Roser al millor escultor manresà del moment: Joan Grau. Desitjaven una gran obra que manifestés de manera sumptuosa la puixança de la confraria i l'entusiasme devot dels fidels. No sabem l'any de construcció de la capella, però sí que l'any 1644 ja es col·loca el nou retaule. Cal pensar que la Confraria de la Verge del Roser rebia moltes almoines, arran del revifament del culte vers aquesta verge.

L'obra narrava els quinze misteris de la Verge del Roser. La narració s'estructurava en ordre successiu i ascensional i presentava una ordenació de les escenes del cicle del Roser especialment afortunada, ja que harmonitzava de manera progressiva els quinze misteris. Als plafons trobem els misteris de Goig i de Glòria i a la predel·la els misteris de Dolor que culminen amb el Calvari a la part superior. Al primer pis del cos central s'obria una gran fornícula que trencava amb el disseny reticular per allotjar la imatge de la Verge del Roser, donada pels dominics barcelonins l'any 1631.

El retaule del Roser de l'església de Sant Pere Màrtir és l'obra més paradigmàtica de Joan Grau. Una obra de maduresa on evidencia un gran control de l'alt relleu i que, a més, serví de model per molts altres retaules que els escultors manresans realitzaren a mitjans del segle XVII.

3. Un dels aspectes més interessants del retaule del Roser és l'acabat final gràcies als treballs de l'estofat i el daurat realitzat pels dauradors **Gabriel Adrià** i **Magí Torrabruna**. Val la pena aturar-se a contemplar els detalls que embelleixen l'escena de la **Nativitat**, amb un treball de la policromia i daurat que destaca sobre la resta d'escenes. Decoren les vestidures dels personatges figures mitològiques i angèliques que comparteixen protagonisme amb animalets i motius vegetals i florals que embelleixen les teles i els fons de l'escena.

4. L'escena de la **Nativitat** representa, en alt relleu, el tema de l'Adoració dels Pastors. El bressol amb el Nen Jesús és al centre de la composició i, al voltant, hi ha Josep, Maria, el bou i la mula i quatre pastors, un amb un bastó llarg i un altre amb un xai com a ofrena. De fons, una arquitectura amb arcades que deixa entreveure un paisatge detallista. A la part superior, angelets entre núvols. **Joan Grau** demostra un gran domini de l'alt relleu i les figuracions i d'entre totes les escenes del retaule aquesta és la que destaca per tenir una major qualitat en la factura.

MUSEU DE MANRESA MCM10164

MUSEU DE MANRESA MCM10164

MUSEU DE MANRESA MCM10165

5. L'escena de la **Presentació de Jesús al temple.** En primer terme, un grup de personatges: a la dreta sant Josep (amb el seu bastó), Maria (agenollada), un sacerdot amb el Nen en braços i dos homes i dues dones més. Al fons de la composició, s'observa l'arquitectura amb columnes i una sèrie d'angelets.

MUSEU DE MANRESA MCM10157

6. L'escena de la **Resurrecció.** Jesús s'eleva sobre el sarcòfag obert, envoltat per un mantell i entre un núvol. Amb la mà esquerra sosté una creu amb un banderí. A la part inferior hi ha quatre soldats que queden consternats per l'escena i s'han de protegir amb els escuts i les mans de la forta llum.

7. L'escena de la **Pentecosta**. La Mare de Déu situada al centre de la composició amb els braços en actitud de prec, envoltada per onze apòstols que contemplen el colom de l'Esperit Sant, situat a la part superior d'un espai arquitectònic.

MUSEU DE MANRESA MCM10161

MUSEU DE MANRESA

8. Vista parcial de la distribució del retaule del Roser a les sales expositives del **Museu del Barroc de Catalunya**, a Manresa.

RESTAURACIÓ I DIFUSIÓ

El retaule del Roser es mantingué a la seva ubicació original fins a l'any 1936. En el marc de la revolta que va venir després de la sublevació militar contra la República, esglésies i altres elements d'art religiós van ser objecte d'atacs i destrucció. Així, es va enderrocar completament l'església de sant Pere Màrtir, juntament amb altres temples de la ciutat. Alguns elements del seu mobiliari interior, com el retaule del Roser, es varen salvar en ser desmuntats i traslladats a un dipòsit temporal de béns artístics que s'ubicà a la Cova de Sant Ignasi. Allí, durant els anys de la Guerra Civil s'hi van aplegar objectes d'art procedents de la ciutat però també d'altres indrets de la comarca. Des de 1940 el retaule del Roser s'integrà al fons de la col·lecció del Museu de Manresa i al llarg dels anys, el conjunt sempre ha tingut un lloc destacat a les sales d'exposició.

Amb la creació a Manresa del nou Museu del Barroc s'exposen per primera vegada vint-i-cinc peces d'aquest retaule, completament restaurat. Una obra cabdal que malgrat les vicissituds que ha passat s'ha pogut conservar gairebé en la seva totalitat, i permet fer-nos una idea de la magnitud d'aquests grans retaules, escassos al país a causa de diferents onades de destrucció. Per dimensions en alçada, no era possible exposar-lo muntat, però la distribució de les peces afavoreix poder contemplar els compartiments de forma individual i captar la riquesa ornamental i suggestió de les composicions rigoroses i severes, mantenint la visió de conjunt de l'obra.

1

1. Josep Buyó Esquerré mostrant la càmera Kodak Junior 620, amb la qual son pare i son tiet van fer moltes fotos abans de la guerra.

LES FOTOS DELS GERMANS BUYÓ

ENTREVISTA A JOSEP BUYÓ ESQUERRÉ

PER JOSEP ESTIVILL (ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ)

ELS GERMANS ANTON I JOSEP BUYÓ GATELL VAN COMPRAR UNA CÀMERA FOTOGRÀFICA ABANS DE LA GUERRA, UN APARELL ALESHORES CARÍSSIM, QUE POQUES FAMÍLIES TENIEN A CASA SEVA. ELLS MATEIXOS VAN APRENDRE A REVELAR I POSITIVAR LES IMATGES. PARLEM AMB JOSEP BUYÓ ESQUERRÉ, FILL I NEBOT RESPECTIVAMENT D'AQUESTS FOTÒGRAFS DE CONSTANTÍ I DE LES HISTÒRIES D'UNA CÀMERA QUASI CENTENÀRIA.

2. Foto del pare, **Anton Buyó Gatell**, vestit de ciclista, preparat per participar en alguna competició.

3. Foto de la mare, **Victòria Esquerré Font**, feta l'11 d'abril de 1934.

4. Foto feta pel pare de la casa del carrer Peixateria, en la qual ell havia nascut. És al capdamunt del carrer. Al fons es veuen dues cases del carrer Major: a l'esquerra, el local del Casino i, a la dreta, la casa del **Joan Font**.

Parlem amb Josep Buyó Esquerré, fuster durant molts anys i ara jubilat; fill i nebot de dues de les primeres persones que a Constantí van tenir una càmera fotogràfica. Va ser als anys trenta del segle XX, quan les càmeres eren un objecte caríssim a l'abast de poques famílies. Ells van fer moltes instantànies, sobretot retrats familiars, de grup i d'aficions. Avui dia, el Josep guarda aquestes fotografies en capses a casa seva i guarda també la mateixa càmera, a l'espera de poder descriure les imatges com cal, perquè en elles s'hi condensa la història de la família, però també, en certa manera, la història del poble.

—Com va ser que ton pare i ton tiet van aficionar-se a la fotografia?

Mon tiet, Josep Buyó Gatell, nascut el 1917, es va aficionar a la fotografia gràcies a la relació estreta que tenia amb el Marc Ribas de Gimbernat, que era el veterinari de Constantí i vivia a ca l'Esquerrà, al carrer Major. Resulta que la nostra família era oriünda del Morell i els padrins es van establir a Constantí, al carrer Peixateria, número 8, i després compraren una casa al mateix carrer, al número 3. Aquesta segona casa donava, pel darrere, amb la casa de ca l'Esquerrà i les dues famílies es van fer molt amigues. El Marc Ribas tenia una càmera fotogràfica a casa seva i un laboratori, al carrer de les Gavarres (abans formava part del carrer Sant Pere), on revelava i positivava les imatges. Gràcies a ell va ser com van aprendre a fer fotos i a revelar-les ells mateixos.

—Quina va ser la primera càmera que es van comprar?

El meu pare, Anton Buyó Gatell, nascut al 1910, i mon tiet van comprar la càmera a un establiment de Reus. Intentaren regatejar el preu, però al final no va ser possible. Era una càmera Kodak Junior 620, que portava un rodet de la mateixa casa, de 6 x 9 mm i feia dotze fotografies. Era bastant cara i costava 100 pessetes. A l'any 1928 o 1930, eren molts diners. Els salaris dels treballadors podien ser de 2, 3 o 4 pessetes.

La càmera era de «fuelle» i podia enfocar les distàncies i regular l'obertura de l'objectiu. Tenia també un automatisme amb un temporitzador que, al disparar, deixava uns trenta segons de marge perquè el fotògraf es posés davant de la càmera. De vegades, el fotògraf col·locava les altres persones al lloc i deixava un espai lliure per a si mateix; disparava la fotografia i es posava a l'espai lliure. A més, perquè al disparar la foto no es mogués la càmera, hi havia un dispositiu en forma de tubet, que li deien el cuquet, que servia precisament per disparar la càmera sense que es mogués gens.

També hi havia un altre accessori, que era un trípode, que s'estirava i permetia posar la càmera en horitzontal o vertical, però que ara està perdut i no l'he pogut trobar.

La càmera era molt compacta i pràctica, perquè podies anar amb ella a qualsevol lloc.

5. **Josep Buyó Esquerré** durant l'entrevista, que va tenir lloc a l'Arxiu Històric Municipal, per parlar sobre les fotografies fetes per son pare i son tiet a Constantí. Va portar la històrica càmera, unes plaques de vidre i una colla d'imatges antigues inèdites, d'entre les moltes que encara conserva d'aquells temps.

—Quins tipus de fotografies són els que habitualment solien fer?

Tenim vàries capses plenes de fotos fetes amb aquesta càmera. El meu tiet, al tindre la càmera i disposar de més temps, va ser qui va començar a tirar fotografies, assessorat pel Sr. Ribas. Les que estaven signades pel darrere són fetes per ell i a les quals moltes vegades també hi escrivia la data.

El pare era molt aficionat al ciclisme i, per això, hi ha moltes fotografies de ciclistes i curses amb bicicleta.

—Com va continuar l'afició per la fotografia a casa vostra?

Doncs el meu tiet era mestre. Acabà la maestria l'any 1937 i començà a treballar a l'Escola Pública de Vilallonga. Treballant allí, fou cridat a files i destinat a la Companyia Plana Major, secció de Pagadoria. Fou ferit en campanya a la zona del Bellpuig, a Lleida, per una bala perduda durant un desplaçament per pagar als soldats. Se'l traslladà a l'Hospital de Sabadell, on va morir al 1937.

Jo he continuat amb aquest interès per la imatge. Tinc disquets filmats sobre els Pets, a la Pista d'Estiu, l'any 1992; les campanes del campanar de l'Església, quan les van canviar i restaurar; alguns masos del terme (Mas de Sant Ramon, Mas de Cavallé i Mas de l'Apegalós). Això dels masos ho volia tirar endavant mossèn Pere Dalmau, cap als anys 2000, per fer un vídeo de tots els masos i recaptar diners amb la seva venda, però es van començar les obres del Centre Parroquial i això va quedar en *stand bye*. També vaig filmar la presentació d'un llibre de fotografia i la trobada d'armats que es va fer al 1998 i que la vaig filmar tota. N'hi ha una altra de molt curiosa: racons típics i emblemàtics de Constantí, que vaig filmar amb una càmera de super 8, super vídeo, i després m'ho vaig passar a uns disquets.

6. Foto de la dona del **Marc Ribas** i de la **padrina del Josep**, a la paret de les Escoles Velles, el 3 de febrer de 1935.

7. Foto del padrí matern, **Salvador Esquerré Alegret**, de Cal Paperer.

8. Foto de grup feta a l'estudi Chinchilla de Tarragona. Tal com indica una anotació al revers escrita amb llapis, es tractaria de la foto final de carrera dels estudis de Magisteri, potser de l'any 1937. **Josep Buyó**, que va ser mestre de professió, és el primer de dalt començant per la dreta,

9. Foto de carnet de **Josep Buyó Gatell**. Mestre de professió, durant la Guerra Civil, com tants altres joves, seria enviat com a soldat al front on perdé la vida en acció de guerra el 25 de setembre de 1937.

FOTO CHINCHILLA. © CENTRE D'IMATGES DE TARRAGONA / L'ARXIU

10. El **Josep Buyó** amb una colla d'amics arrepenjats a una mula. El Josep porta la funda de la càmera penjada del coll en forma de bandolera. Al fons, a la dreta, un pagès mira l'escena encuriosit. El noi que porta el crespó negre a la jaqueta en senyal de dol és l'**Anton Gens**.

11. La colla d'amics del **Josep Buyó** pujats a sobre d'alguna mena de pedestal de pedra. El noi de dalt de tot a la dreta és l'Anton Gens.

12. Josep Buyó amb dos amics a l'entrada del poble per la carretera de Tarragona. Els tres van mudats i encorbatats.

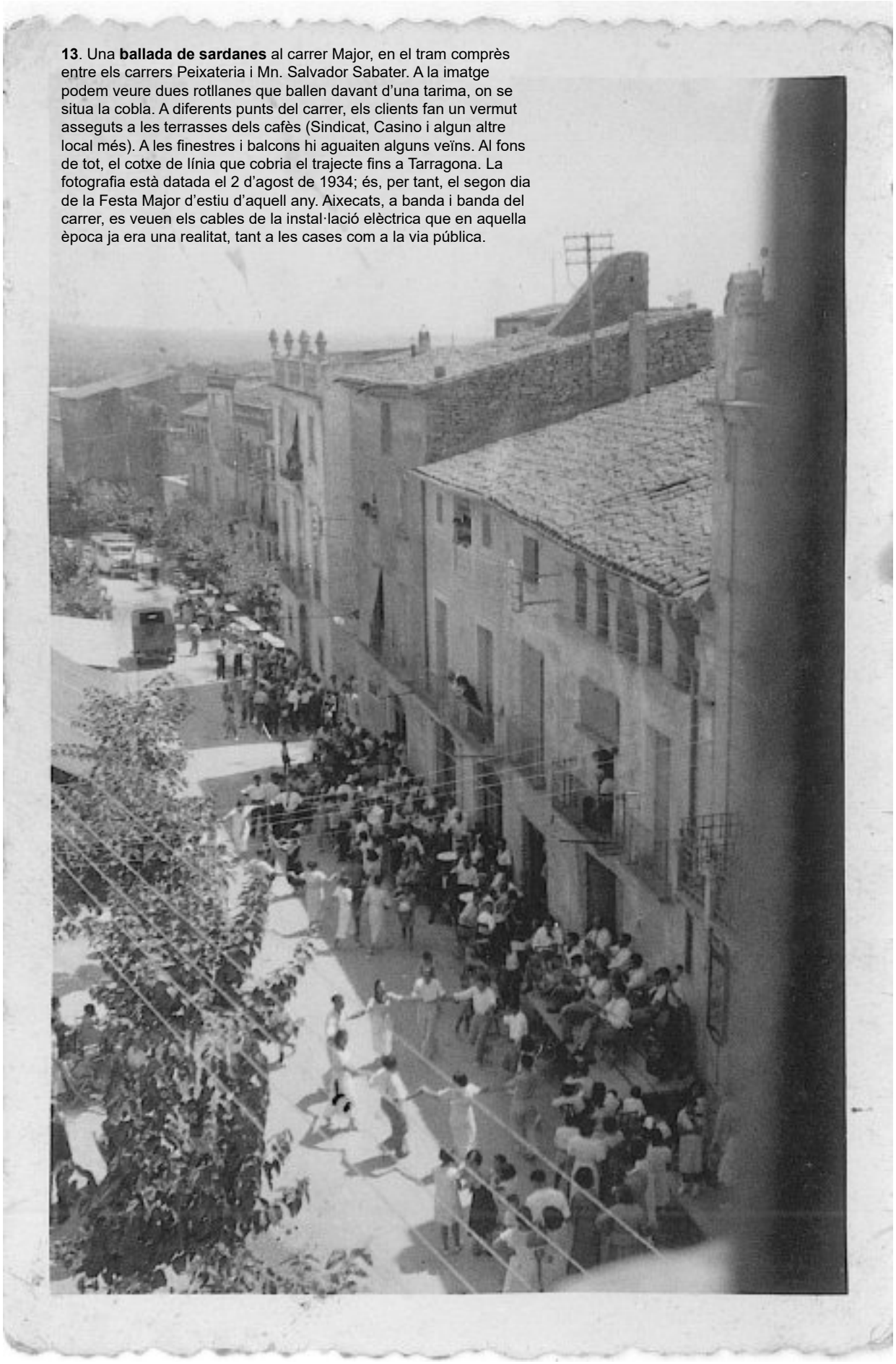

13. Una **ballada de sardanes** al carrer Major, en el tram comprès entre els carrers Peixateria i Mn. Salvador Sabater. A la imatge podem veure dues rotllanes que ballen davant d'una tarima, on se situa la cobla. A diferents punts del carrer, els clients fan un vermut asseguts a les terrasses dels cafès (Sindicat, Casino i algun altre local més). A les finestres i balcons hi aguaiten alguns veïns. Al fons de tot, el cotxe de línia que cobria el trajecte fins a Tarragona. La fotografia està datada el 2 d'agost de 1934; és, per tant, el segon dia de la Festa Major d'estiu d'aquell any. Aixecats, a banda i banda del carrer, es veuen els cables de la instal·lació elèctrica que en aquella època ja era una realitat, tant a les cases com a la via pública.

14. Trobada familar al **mas de ca Cirera**, a la partida de Sant Pol i Riudarenes i desaparegut en l'actualitat a causa de les obres de l'AP7. Drets: **Pau Golorons** (de ca Cirera), **Francesca Gatell**, **Anton Buyó** i **Victòria Esquerré**. Acotxats: **Anton Buyó Gatell**, **Josep Buyó Esquerré** i **Josep M. Torrents**.

15. Trobada de la **família Cerdà Cunillera** al mas de ca Cunillera, situat una mica més avall de l'actual barri de Centcelles, Segurament seria un dinar de germanor o de celebració, ja que veiem tres persones mostrant el beure amb una botella, una bóta i un porró. La majoria dels homes duen el cap cobert amb una gorra o similar i alguns fumen un cigarret. Dels qui veiem els peus, la majoria calça espardenya o sandàlia. Es reconeixen: **Maria Font Golorons** (1), **Isidre Cerdà Massagué** (2), **Maria Cerdà Font** (3), **Josepa Roselló** (4), **Lola Cerdà Font** (9), **Paquita Cerdà Font** (11), **Carme Cerdà Font** (14), **Josep M. Cerdà Font** (15), **Anton Valldosera (**17), **Ramon Cerdà Font** (19) i **Josep Buyó Gatell** (21). A títol de curiositat, el negatiu d'aquesta imatge es va positivar en dues còpies en paper, que presenten unes petites diferències en el reenquadrament i en el to. El positivat es devia fer segurament en dies diferents i la composició dels productes químics emprats no ser ben bé la mateixa, de manera que l'emulsió ha acabat reaccionant diferent amb el pas dels anys, fins al punt que una de les còpies és en blanc i negre rigorós i l'altra té un virat en to sèpia.

16. La Penya Xàfec posant per fer alguna sortida, segurament un primer de maig, que és quan les feien més habitualment. Les sortides eren en bicicleta, encara que a la fotografia no se'n veu cap. Els qui no en tenien, aleshores, la llogaven per un dia a una casa de Tarragona. Alguns dels ciclistes vesteixen amb camisa blanca, un xaleco i uns pantalons arremangats o pirata. Entre les persones conegudes: **Anton Buyó Gatell** (1), **Magí Grau** (2), **Lluís Español** (3), **Pere Papiol** (4), **Pau Roig** (5), **Pau Pascual** (9), **Jordi Gavaldà** (11), **Pau Folch Claravall**, agutzil (16), **Sebastià Roig** (17), **Carles Cerdà** (18), **Pere Anguera** (25) i **Baltasar Pérez** (27).

17. Una excursió a la Platja del Riu, a la desembocadura del riu Francolí. La gent baixava en carro, en bicicleta o, fins tot, hi havia qui hi anava a peu. Estirats a la sorra, treien el menjar que havien dut en els cistells i bebien l'aigua d'un càntir. Al fons, al mar, uns banyistes. Durant un temps, en aquesta platja hi havia un xiringuito, però avui no en queda res d'ella i al seu lloc s'hi han construït instal·lacions portuàries. Hi són reconeguts: **Anton Buyó Gatell** (2) i **Victòria Esquerré Font** (5).

18. **Dalt**. Una sortida de parelles, a una zona de roques, arbres, atzavares i alguns murs de pedra seca. Podria ser l'actual plaça de la Pau, a l'entrada del poble venint per Tarragona. Aquesta finca era propietat de **Salvador Sans**, el forner del carrer Major i, en el mateix lloc, més endavant, s'hi va construir un camp de futbol. Drets: **Pau Folch**, **Maria Font**, **Rosita Andreu** i el tiet **Pau Esquerré**, que sembla que ensenyi la cadena d'un rellotge de butxaca. Asseguts: els pares, **Anton Buyó** i **Victòria Esquerré**, i **Sofia Coll**.

19. **Baix.** El tiet **Josep Buyó**, al mig de la foto, amb alguns amics en un espai no identificat, però de similars característiques a l'anterior, el 23 d'abril de 1935. És interessant fer notar la profusió d'espardenyes que calça la gent en aquesta època, sobretot els homes, fins i tot, quan van mudats.

20. Una colla d'amics davant de la façana de les Escoles Velles. Un d'ells, assegut i al mig, és guàrdia civil i la noia de l'esquerra duu posat el seu tricorni. Fotografia feta el 21 de maig de 1934.

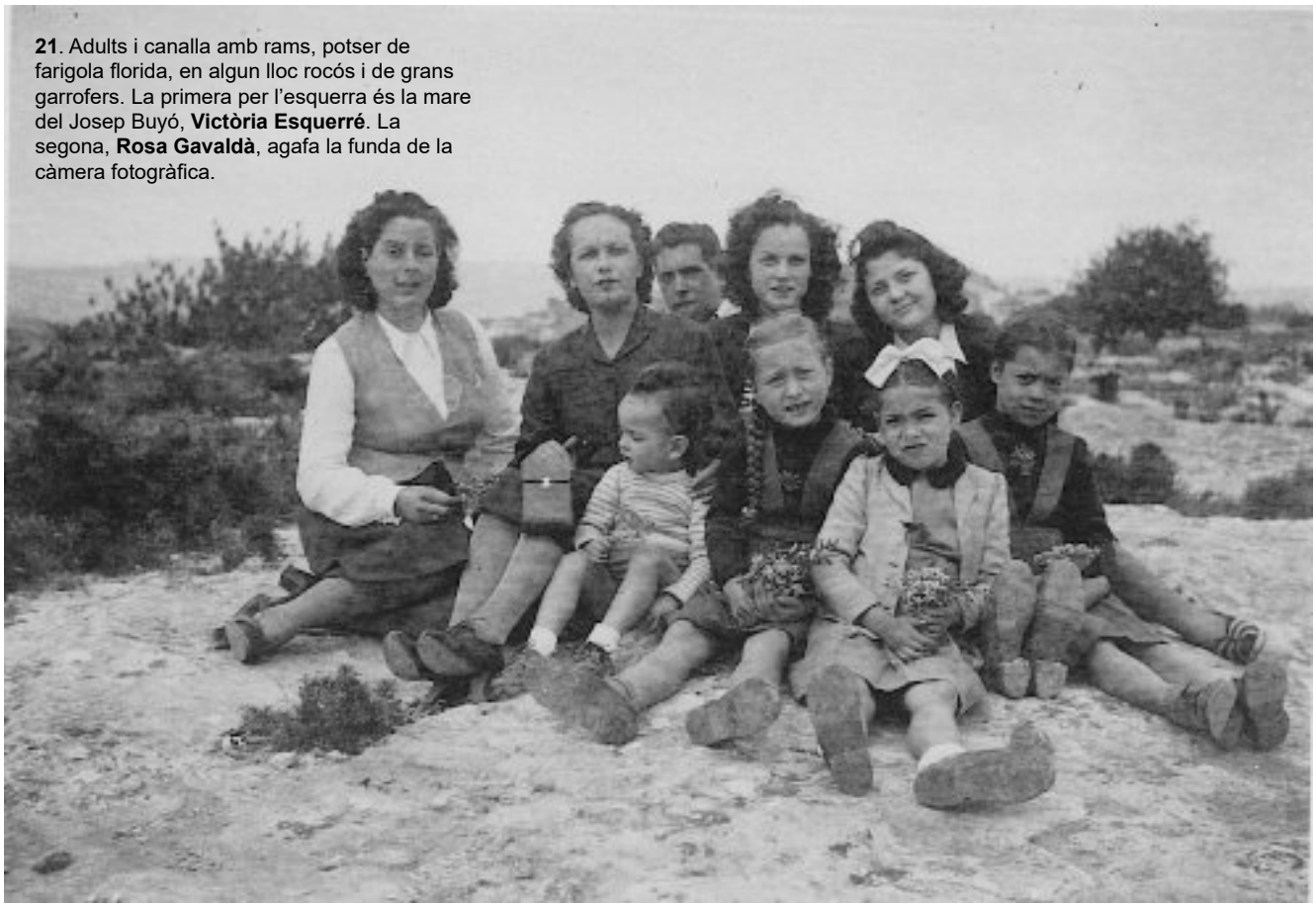

21. Adults i canalla amb rams, potser de farigola florida, en algun lloc rocós i de grans garrofers. La primera per l'esquerra és la mare del Josep Buyó, **Victòria Esquerré**. La segona, **Rosa Gavaldà**, agafa la funda de la càmera fotogràfica.

FOTO CHINCHILLA. © CENTRE D'IMATGES DE TARRAGONA / L'ARXIU

50 ANYS AMB LA MÚSICA

ENTREVISTA A REMEI TELL ROSICH

PER JOSEP ESTIVILL (ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ)

DINAMITZADORA DE LA CULTURA A CONSTANTÍ, REMEI TELL HA IMPULSAT, ENTRE D'ALTRES, L'ESCOLA MUNICIPAL DE MÚSICA, LA CORAL CENTCELLES I EL CICLE DE CONCERTS AL CONJUNT ROMÀ DE CENTCELLES. DES DELS SEUS ORÍGENS JUVENILS AMB UN GRUP DE FOLK FINS A ORGANITZAR CONCERTS AMB GRANS FIGURES, REPASSEM CINQUANTA ANYS D'AMOR PER LA MÚSICA.

—Com et vas iniciar en el món de la música?

Em vaig iniciar al món de la música a casa nostra. De molt petita, a Alcover anava a veure el pare com cantava de solista a les festes religioses més importants del poble, jo deuria tenir sis o set anys només i m'agradava molt escoltar-lo. La mare tenia un piano i partitures clàssiques dels grans compositors —guardo amb molta devoció un llibre molt ben cuidat i enquadernat de les sonates de Beethoven d'aquella època. Molt aviat va ensenyar-nos solfeig als cinc germans, tot i que vaig ser l'única que ho va continuar.

Com que a casa veien que m'interessava tot allò referent a la música, em van portar a aprendre solfeig al poble amb l'únic senyor que tocava bé el piano (tot i que era ferrer d'ofici).

Als onze anys vaig començar a estudiar a Tarragona, a l'Institut Martí i Franquès, i això em va canviar la vida. Interna en una residència, a part d'estudiar Batxillerat, em vaig apuntar al Conservatori de Música de Tarragona. Allí vaig fer la carrera de Guitarra i després, perfeccionament a Barcelona amb el prestigiós mestre Sainz de la Maza. Una mica més tard, em vaig entusiasmar amb la

2. Dalt, **Remei Tell** (amb samarreta blanca) a casa de la soprano i professora del conservatori del Liceu **Carmen Bustamante** (dreta, al costat del piano, amb vestit lila), l'estiu de 1992.

3 i **4.** Sota, dues actuacions del grup de folk ***La Saga***, amb el qual actuà la **Remei Tell** als primers anys setanta, quan estudiava a l'Institut Martí i Franquès de Tarragona.

FOTOS CEDIDES PER REMEI TELL

veu i vaig fer sis cursos a Tarragona i uns quants a Barcelona, amb la Dolors Aldea i la Carmen Bustamante, totes dues grans cantants. Paral·lelament vaig anar a la universitat a estudiar Història, una matèria que m'encantava força i on vaig cursar els cinc anys que duraven llavors les llicenciatures.

—Com va ser participar en una obra de la companyia de la Núria Espert?

Vaig venir a Constantí quan em vaig casar amb el Josep Maria. El que no teníem previst era que als dos mesos ja marxés a cantar durant dos anys. Això va ser perquè a Barcelona van fer un càsting de cantants per a una obra de teatre de la Companyia de Núria Espert i necessitaven tres sopranos i tres tenors. El Conservatori ens va animar a què ens hi presentéssim els estudiants de cant i va resultar que només em van agafar a mi (no sé per què).

L'obra era *La tempesta*, de William Shakespeare, dirigida per Jorge Lavelli (llavors el director de l'Òpera de París), on jo hi feia de reina de les fades, cantant i actuant amb un vestuari molt curiós. L'obra durava quatre hores i la vam fer uns quants mesos a Barcelona, un mes a Madrid, Saragossa, València, Múrcia, Pisa (Itàlia) i Belgrad (Sèrvia).

No cal dir que per mi va ser un somni treballar amb tants divos del món del teatre en el mateix escenari. Entre els actors hi havia molt bon ambient, un gran companyerisme degut a les hores que diàriament havíem d'estar plegats; semblàvem una família. A part de la Núria Espert, hi havia altres grans actors; per exemple, Carles Canut, Camilo Garcia, Kim Llobet, Josep Minguell, Joan Miralles, Pep Munné, Miguel Valenzuela i Boris Ruiz. La traducció va ser de Terenci Moix, que sempre estava amb nosaltres quan anàvem de gira. També recordo que sovint venia Capri —només a Barcelona—, perquè era amic de la Núria Espert.

5

6

FOTOS CEDIDES PER REMEI TELL

5 i **6.** Una original posada en escena al Teatre Romea de *La tempesta*, a càrrec de la **Companyia de Núria Espert** (1983-1984). **Remei Tell** és una de les tres deesses que estan dempeus a l'escenari (les deesses es veuen tan altes perquè estan pujades a sobre de tres nois que les aguantaven).
A sota, una foto dedicada dels intèrprets saludant al final de la representació. Entre d'altres, **Mireia Ros**, **Boris Ruiz**, **Carles Canut** i la mateixa **Núria Espert**, just a l'esquerra de **Remei Tell**.

—També has format part del Cor Madrigal, l'agrupació coral barcelonina fundada al 1951 per Manuel Cabero i amb la qual han col·laborat figures com Rostropóvitx o Claudio Scimone.

El Cor Madrigal ha estat bàsic per a mi. Cantar amb el millor cor de Catalunya molts anys i amb un repertori increïble és molta feina, però un luxe en majúscules. Això va començar quan a en Manel Cabero, com a director, se li va encarregar que preparés una *Passió segons Sant Joan*, de J. S. Bach, a la Catedral de Tarragona, amb el Cor Al·leluia de la mateixa ciutat i dirigit per ell. Va posar com a condició que la soprano solista fos alguna cantant de Tarragona i així va ser com em van cridar a mi. A ell li va semblar molt bé; ho vam assajar uns quants dies a Barcelona i tot seguit a cantar-ho a diversos llocs de Catalunya: Barcelona, Tarragona, Berga, Santes Creus... i, d'aquesta manera, vaig conèixer aquest gran director de cors. Manel Cabero va ser el pioner i mestre de molts directors, no únicament de Catalunya, sinó de tot l'Estat. Amb ell vaig cantar fins que es va jubilar i, després, amb la Mireia Barrera (que ens va deixar per anar a dirigir el Coro Nacional de Espanya).

Vaig cantar amb el cor Madrigal 35 anys, anant i venint de Barcelona a Constantí. Ha estat una de les coses que més he disfrutat a la vida ja que anàvem a diversos llocs de tot el país i de fora (Palau de la Música, Auditori, Liceu, Santa Maria del Mar, Vilafranca, Girona, Lleida, Bilbao, Tolosa, Pamplona, La Corunya, Lugo, Madrid, Sevilla, Càdiz, Pontarlier).

Com a curiositat, em ve de gust dir que el cor Madrigal va venir algunes vegades al mas de Constantí a passar el dia de calçotada o d'una bona paella d'arròs. Una segona curiositat és que al Manel Cabero li encantava la pagesia, el camp, els arbres... i, de vegades, em preguntava què es feia al camp a cada estació de l'any i com ho treballàvem, fins al punt de demanar-nos una vintena de rebrots d'avellaner per plantar-los a casa seva.

—Has estat professora de Música a l'Institut Martí i Franquès i de Guitarra al Conservatori de Vila-seca i Salou. També ets autora de diversos llibres sobre didàctica de la música. Quins serien els aspectes clau en l'ensenyament de la música?

He dit abans que la meva formació la vaig cursar a Tarragona, a l'Institut Martí i Franquès. Allí hi havia molt bons professors en totes les assignatures i això em va motivar molt per l'ensenyament en general. Quan es va crear el Conservatori de Vila-seca vaig poder exercir de professora de guitarra durant quatre anys fins que vaig marxar amb la Companyia de Núria Espert a actuar per diverses ciutats. Actualment, el conservatori té molts alumnes i bons professors de guitarra. Fa uns mesos em van fer un homenatge molt emotiu pel bon treball amb els alumnes aquells anys.

Vaig fer oposicions de música, ja que d'història no n'hi hauria fins deu anys més tard i va ser així com vaig convertir-me en professora al mateix institut on havia estudiat vuit anys de la meva vida.

Vaig començar com si ho hagués fet tota la vida ja que aquell lloc em motivava molt; activitats, projectes, vaig crear la coral, l'orquestra d'alumnes (vàrem actuar a diversos països d'Europa durant tretze anys), un projecte Comènius per Europa amb tres ciutats: Brindisi (Itàlia), St. Veit, proper a Klagenfurt (Àustria) i Corfú (Grècia). Va ser interesantíssim veure com treballava culturalment cada institut. Per cert, va ser genial anar a Corfú amb alumnes i representar l'Antígona de Sòfocles en català. El text el recitaven en català i els alumnes grecs ho traduïen al moment directament en el seu idioma.

Motivar la gent jove m'ha estat relativament fàcil, has de veure el tipus de música que els agrada i treballar-ho a la classe. Vaig tenir sort que a l'institut em donessin suport en quasi tot el que necessitava i així, aviat vaig tenir una bateria, dos baixos elèctrics, guitarres, un piano, un teclat i tota la gamma ORFF de percussió. Amb aquests materials i les partitures que els proposava, participar en l'orquestra de l'institut o la coral tenia requesta.

7. El **Cor Madrigal** en una actuació al Palau de la Música de Barcelona.

8. Concert a l'església parroquial de sant Feliu, a Constantí, amb el piano comprat expressament per muntar l'**Escola Municipal de Música de Constantí**.

9. Actuació inaugural de la **Jove Orquestra de l'Institut Martí i Franquès** de Tarragona davant de les autoritats acadèmiques.

10. La **Coral de l'Institut Martí i Franquès** al patí del centre, quan l'institut tenia la seu a l'antic convent franciscà de la Rambla Vella.

CEDIDA PER REMEI TELL

FOTO VALLVÉ. © CENTRE D'IMATGES DE TARRAGONA / L'ARXIU

RAFEL SOLÉ (ENFOC)

CEDIDA PER REMEI TELL

—Has participat en iniciatives adreçades als joves; per exemple, l'Orquestra de l'Institut Martí i Franquès o la Jove Orquestra de Tarragona. Què en destacaries?

Ho he comentat abans, cal motivar la gent jove, el fet de sortir de l'institut cada any amb l'orquestra feia que s'hi apuntessin més alumnes (tot i que marxàvem cada any quan acabava el curs) i la veritat és que vam disfrutar moltíssim aquests viatges, per la música, pel turisme que fèiem i pel companyerisme entre nois i noies de diverses edats. Vaig tenir sort perquè llavors la CEE subvencionava les orquestres dels instituts dels països afins.

—Com va anar la creació de l'Escola Municipal de Música de Constantí?

Constantí era un poble amb molta tradició pel teatre i per la música, i això es notava. En arribar, algunes persones em van proposar que fes classes de música als seus fills, cosa que vaig fer, i aquí va començar tot. Jo els preparava amb el solfeig i cada any els portava a examinar al Conservatori de Tarragona, si volien i tenien capacitat. També van venir alguns alumnes de fora del poble. Va arribar un moment que casa meva es va convertir en un anar i venir de joves a tota hora per les classes de música i vaig decidir parlar amb l'alcalde —llavors el Sr. Maceira— per començar una Escola de Música a Constantí. Vam posar les pautes per començar-ho bé; per exemple, tenir un piano era bàsic i llogar algun professor per començar amb piano i guitarra també. L'alcalde va estar d'acord i vam buscar el lloc per ubicar l'Escola de Música, però va posar una condició, que jo fes un concert de cant i piano a l'església de Constantí i, a canvi, l'Ajuntament compraria un piano. I així va ser, es va fer un concert a l'església amb molta gent i amb molt d'èxit, amb la pianista Montse Crusat i i jo cantant.

Així va començar l'Escola de Música de Constantí i jo en portava la direcció. Al principi impartíem classes de solfeig, piano i guitarra. Vaig buscar un professor titular d'algunes assignatures i jo impartia solfeig i guitarra. Quan l'alcalde Maceira va acabar el seu mandat, el nou regidor va dir que la direcció i organització hauria d'anar a càrrec de l'Ajuntament, i així va ser.

«La música té una estructura matemàtica que ajuda a desenvolupar les àrees del cervell. [...] Com a professora de secundària, tinc l'experiència d'haver vist com els alumnes que estudien música tenen les millors notes d'ESO i de Batxillerat».

—Quina importància social tenen les escoles de música avui dia?

Fonamental, i més ara. La música ajuda molt a conèixer gent, a formar la sensibilitat, a aprendre a escoltar, a organitzar el temps del dia a dia ja que s'ha de compaginar la música amb les altres àrees del coneixement. La música té una estructura matemàtica que ajuda a desenvolupar les àrees del cervell. Jo he dit moltes vegades que és molt important estudiar música, encara que siguin pocs anys o molts, és el mateix que escoltar algun concert, de vegades no cal escoltar una simfonia sense pausa de dues hores, quan et cansis pots desconnectar directament i pensar en altres coses.

Com a professora de secundària, tinc l'experiència d'haver vist com els alumnes que estudien música tenen les millors notes d'ESO i de Batxillerat. Ho hem comentat amb altres professors i és així.

—Una altra participació destacada va ser amb la Coral Centcelles, que vas dirigir durant tota la seva existència.

Sí, sí, va ser molt bonic, molt entranyable. M'ho vaig passar molt bé, perquè era un grup de gent maquíssima i amb molta voluntat per aprendre. No fallaven mai als assajos i sempre estaven contents. Cantàvem les misses de Perossi, de Mossèn Tàpies (aquesta dedicada al poble de Constantí), també cançons tradicionals i melodies de moda en aquell temps. La coral participava en esdeveniments socials de Constantí, als oficis de l'església, a la processó de Setmana Santa i a pobles propers, o no tant, com Barcelona. Teníem un repertori religiós i profà. Crec que van ser uns tretze anys molt aprofitats per la coral i per Constantí. Es va acabar perquè no hi havia relleu, la joventut no volia fer una activitat amb gent molt més gran.

—Com va ser treballar amb persones que, en alguns casos, no tenien formació musical ni experiència de cantar?

Constantí és un poble que li agrada la música, els hi ve d'abans, quan cantaven sarsueles, tenien orquestres de ball, etc. Quan jo vaig arribar al poble, molt aviat algunes persones em van venir a veure i proposar fer una coral, cosa que em va semblar molt bé.

Jo els tocava les notes amb el piano, els donava les partitures i ells s'esforçaven i ho cantaven. Vam anar a cantar a molts llocs de les nostres contrades i a Barcelona. Venia sovint a donar-nos un cop de mà l'Antoni Maria Pascual, de Constantí i afincat a Tarragona. Ell ens acompanyava amb el piano o l'orgue quan feia falta i ens va anar molt bé.

—Un altre àmbit relacionat amb la música, és el de la cultura popular. Heu fet, juntament amb el teu home, el Josep M. Nicolau, molta difusió de la gralla i el timbal i acompanyament d'actes tradicionals i populars.

Per aquest apartat necessitaria un llibre sencer. A Constantí, per la Festa Major cada any l'Ajuntament llogava dos grallers d'Altafulla —els únics que hi havia per aquí— per fer les «matinades» i els «tocs de Festa Major» per tot el poble. El Josep Maria i jo teníem molta inquietud per la música tradicional. Més tard, més o meny l'any 1980-81, l'Ajuntament de Tarragona va programar un curs de gralles, a càrrec dels grallers de l'Acord de Vilanova, ells eren el referent de les tocades de Vilanova, Vilafranca, Valls, l'Arbós, el Vendrell... Ens hi vam apuntar ràpidament, vam pensar que seria genial aprendre aquest instrument de la mà d'aquest grup i alhora poder ensenyar-ho a qui volgués tocar gralles a Constantí. I així va ser, cada setmana i durant dos anys vam aprendre a tocar la gralla a Tarragona. Qui ho havia de dir que jo, amb la carrera de cant, de guitarra i de piano, m'interessés per la gralla!!!

Tot seguit, vam parlar amb la Carme Fiestras, que sempre ha portat les sardanes dels petits, i li vam proposar si els nens i nenes que ballaven voldrien aprendre a tocar la gralla i el timbal. No hi va haver cap problema i mica a mica ja es va sentir la gralla i el timbal al nostre poble. Ens dèiem «Grup de Gralles de Constantí».

CEDIDA PER REMEI TELL

Vam sortir cada any fins que vam veure que, amb altres instruments tradicionals podríem afavorir la cercavila per les festes majors. I així es va crear la Corranda, un grup on podíem tocar amb les gralles, el flabiol, el tamborí, el sac de gemecs i la tarota. Aquest últim grup som: Josep Maria Nicolau, Mercè Vilanova, Jordi Nicolau, Oriol Nicolau, Francina Pedret i jo mateixa. Amb tota aquesta moguda hi entra l'Assumpció Torrens, que en aquell temps anava a cursos de danses tradicionals. Ens vam posar d'acord amb ella i, de seguida, vam programar i assajar danses (Ball de Pastorets, Ball del Patatuf...) amb la música tradicional en directe i llavors vam començar els Balls de Cercavila de la Societat el Casino de Constantí.

Jo crec que quan algú tira endavant una activitat cultural amb moltes ganes, no pot fracassar, la gent s'hi apunta i tot és més fàcil. La música tradicional comporta tocar amb instruments artesans músiques conegudes i relativament fàcils d'interpretar.

—També estàs al capdavant de l'organització del Cicle de Concerts de Centcelles.

El Cicle de Concerts «Centcelles» ja és un clàssic a les comarques tarragonines i, sobretot, a Constantí. Representa poder escoltar cada dijous del mes de juliol un concert de gran nivell al monument romà de Centcelles i amb entrada gratuïta gràcies a Repsol. Es comença a 2/4 de 9 del vespre, quan el sol s'està ponent. El públic tria el lloc on seure, dins el monument amb una acústica perfecta o fora, on l'esplanada és gran i hi passa sempre un airet agradable.

Entre molts artistes, hi han vingut: l'Àngel Òdena, Roger Padullés, Sara Blanch, la Coral de la URV, el quartet de saxos Kebyart, el quartet Gerard, l'Albert Guinovart amb el tenor Roger Padullés, la pianista Noèlia Rodiles, la Maria del Mar Bonet, el trio de noies Mulier, l'Escola de Música de Constantí (cada any), la Big Band de Reus, el grup graller Canya d'Or de Reus, el grup Libérica, Dani Espasa, Dario Barroso, i molts altres que hauria de dir, però no tinc tant d'espai per escriure.

La idea va sortir perquè alguns amics meus músics em demanaven si es podia fer algun concert al poble de Constantí. A mi em semblava una bona idea i vaig intentar-ho al Casino, on hi vam fer tres concerts boníssims. Va agradar molt la iniciativa i, com que l'espai era massa reduït, vaig decidir intentar-ho a Centcelles. I així va ser. En principi organitzava un concert a l'estiu i venia força gent. Però més tard la regidora de Cultura em va pressionar per fer-ne quatre cada any, al mes de juliol i dels quals un seria de l'Escola de Música de Constantí.

L'objectiu dels concerts ve donat, en principi, perquè el poble de Constantí pugui escoltar música en directe, gaudir de la cultura en general, i també disfrutar d'un lloc incomparable del nostre terme municipal que és Patrimoni de la Humanitat.

11. Remei Tell dirigint la **Coral Centcelles**, al carrer Major, davant de l'antic Centre Parroquial.

12. Remei Tell i **Josep M. Nicolau** tocant música tradicional.

CEDIDA PER REMEI TELL

—Darrerament, es convoca el Premi de Composició Musical. Quina valoració en fas d'aquest premi i de les creacions dels guardonats?

A vegades ens reunim el Josep Boada, el Joan Reig, la regidora de Cultura i jo per parlar de propostes musicals i va ser així com vam pensar en fer un Premi de Composició Musical, ja que se'n fan molt pocs en general i això desmotiva molt els joves músics. La idea és que cada any el premi sigui d'un instrument diferent o d'un grup de càmera. Tenim un jurat format per tres músics de gran prestigi que deliberen qui ha de ser el guanyador.

Les obres que han guanyat aquests últims quatre anys són molt bones i també he de dir molt contemporànies, amb una tècnica avançada pel dia d'avui. Totes les obres premiades s'estrenen al Cicle de Concerts. En general estem contents, es presenten obres de molts llocs diferents amb força diversitat i quasi totes són de música contemporània.

—Clarament, la teva vida personal i professional ha girat al voltant de la passió per la música; sobretot la clàssica i popular. Quin futur veus a les manifestacions musicals en l'era digital?

Sí, vaig cantar al cor Madrigal de Barcelona, vaig fer de professora de música a l'Institut Martí i Franquès de Tarragona i al Conservatori de Música de Tarragona impartint informàtica musical. La meva vida, efectivament està al voltant de la música. I també m'agrada molt anar a bons concerts aquí, i de fora.

A Constantí hi vaig formar la coral, on hi van participar una quarantena de persones del poble; després, vaig crear l'Escola de Música i per acabar vaig convidar bons músics per fer algun concert al Casino i a Centcelles, que després es va convertir en el Cicle de Concerts de Constantí.

Sí, m'agrada molt la música clàssica i també la popular. Disfruto molt al Palau de la Música, al Liceu, a l'Auditori de Vila-seca, al Teatre Fortuny de Reus i, últimament, al Teatre de Tarragona —ja tocava.

Respecte a les manifestacions musicals a l'era digital per mi és un fenomen interessant, crec que està poc implantat encara, però té molt de futur. Amb això no vull dir que la manera de fer música avui en dia sigui antiquada, sinó que s'obren moltes idees, estils, tècniques abstractes del so que costen d'entendre.

La música va en consonància amb la vida. Cada època històrica ha tingut un tipus de música diferent, que no s'entenia en un principi i amb el temps ha resultat ser magnífica.

PEP MORATÓ

1. Anna Amigó, dalt de la balma de La Trona de Siurana, tocant l'arpa.

ANNA AMIGÓ CANTA A LES PLEGADORES D'AVELLANA

ENTREVISTA A ANNA AMIGÓ, ARPISTA I MÚSICA

PER: JOSEP ESTIVILL (ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ)

NASCUDA A L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ AL 1982, ANNA AMIGÓ HA PARTICIPAT EN PROJECTES MUSICALS DE RECUPERACIÓ DE COMPOSICIONS TRADICIONALS, PERÒ ACTUALITZADES AL NOSTRE TEMPS. COM A CULMINACIÓ D'UNA RECERCA DE DIVERSOS ANYS PRESENTA EL TREBALL «EL CANÇONER R-EVOLUCIONAT», INSPIRAT EN EL CANÇONER POPULAR CATALÀ. PARLEM AMB L'ANNA SOBRE LA MÚSICA TRADICIONAL, ELS SEUS PROTAGONISTES, I SOBRE LA FIGURA DE MN. RAMON BERGADÀ I LA SEVA CANÇÓ DEDICADA A LES PLEGADORES D'AVELLANA.

—En la teva formació musical destaques el pes que ha tingut l'ambient familiar, les cançons que els pares i la resta de la família cantaven a casa. Per què és tan important aquest ambient?

Sí, a casa sempre s'ha cantat molt i no m'ho puc imaginar de cap altra manera!

Crec que la música és molt important perquè potser és un dels primers inputs que tenim a la vida. Reaccionem a la música i l'entenem abans de caminar o parlar. Per tant, és un element necessari i que ens acompanya, ja no només a casa, sinó en la nostra societat i existència. En el meu cas he tingut la sort de tenir la música com a cosa «normal» a casa, on se sentia de tot: des de clàssica, passant per bandes de metall fins a les sardanes que ens despertaven el matí de dissabte. Ens van ensenyar a escoltar la música i a viure-la fora i dins de casa. No recordo cap trobada sense cants, música de fons o algun concert improvisat. El meu padrí matern era músic i tots els cosins cantem i toquem almenys dos o més instruments. Però repeteixo, que en el meu cas era una cosa normal i he tingut la sort de tenir pares i padrins molt musicals. És molt important que s'incentivi l'amor per la música i es valori ja sigui per la vessant artística i professional, de passatemps, o per la vessant de desenvolupament de capacitats tant a nivell educatiu, institucional i sobretot a nivell particular a casa. També perquè a més de ser un element que canalitza emocions, ens ajuda en la cohesió de grup. I no em refereixo només a tocar un instrument. Tots portem un instrument a sobre, que és la veu i la podem fer servir. La música és màgica i molt necessària. Si mirem al passat, quan no hi havia ni tele, ni ràdio, ni altres aparells, la música i la transmissió oral, sobretot els cants, és el que liderava les festivitats, els moments de treball, les reunions familiars i amb amics, etc. I era creada *in situ*. Crec que això també és una part molt important. La música en viu i el que aquesta pot transmetre. S'ha de donar l'oportunitat des de ben petit a assistir a concerts en directe. I això ens porta de nou a l'ambient familiar.

—T'has especialitzat en l'arpa, un instrument que, com tu mateixa dius irònicament en una entrevista, no serveix només per fer entrar son. Com la vas descobrir i com l'has integrat a la música tradicional?

És cert. Moltes persones es pensen que és només per fer dormir i la veritat és que és un instrument molt versàtil. També és veritat però que el so de l'instrument és màgic i això fa que tingui l'etiqueta d'angelical. Jo no recordo ben bé quan va ser el primer moment que el vaig

2. Anna Amigó a l'espectacle *Rebrotar*.

CEDIDA PER ANA AMIGÓ

«La cançó de les plegadores d'avellana *et diu que t'has d'estimar la terra, que t'ho dona tot, i si la respectes, t'alimenta, i si vols viure bé, has de seguir el seus ritmes. També parla de diversitat, unitat i respecte. És com una festa col·lectiva que desprèn joia.»*

veure. Sé que m'hauria agradat tocar-lo de petita, però no va ser possible perquè a l'Espluga, com a la majoria de Catalunya encara avui dia, no s'hi ensenya arpa. De l'arpa vaig pensar en fer piano, però ja el tocava la meva germana, i la directora de l'escola, va insistir en què fes un instrument per poder tocar amb la meva germana. Al final va acabar sent violí i l'arpa va quedar guardada en un raconet del meu cap. Recordo que una vegada també van venir a l'escola de música a ensenyar-nos l'instrument. Era una arpa de pedals enorme. Quan me'n vaig anar a viure a Escòcia, el cuquet de l'arpa va començar a tornar a treure el cap. I va ser en la meva època a Bèlgica quan un dia vaig portar el violí al lutier, i mentre me'l posava a punt, vaig entrar a la sala on hi tenien les arpes. A la setmana següent em vaig apuntar a classes.

Jo toco l'arpa celta, que vol dir que tinc unes palanques manuals per a canviar mig to cada nota. És una arpa més petita que la de pedals i el so també és més concentrat. Per mi és ideal per reprendre la música tradicional perquè l'utilitzo sobretot per acompanyar-me quan canto, motiu original d'aquestes arpes si pensem en èpoques com la dels trobadors. Amb ella, a més de melodies i harmonies, puc fer efectes especials i sons que acompanyen el text. A més a més, el so de la meva arpa se'n va del so clàssic i per mi és ideal per fusionar veu i instrument i que soni com un tot més natural.

—La base del teu projecte *El Cançoner R-evolucionat* és l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, la institució dedicada a la recopilació sistemàtica de música tradicional catalana, fundada fa cent anys, i que posteriorment entitats com Carrutxa han expandit amb èxit.

Exacte. I és la base per diferents motius. El primer, perquè m'estimo molt les nostres cançons, històries i melodies. Sento que formen part de mi i la meva cultura. Per tant, m'hi sento molt còmoda i connectada. El segon, perquè tenia una necessitat molt gran de cantar en català i donar a conèixer el nostre patrimoni fora de casa, també pel que et comentava que és part de mi. I tercer, perquè si fa cent anys algú ja va creure que s'havien de recopilar cançons perquè s'estaven perdent, imagina't si a més a més, les deixem tancades en un calaix. És per això que la feina que fan Carrutxa i altres especialistes és molt important. Recollir aquest patrimoni no és ni un dia ni dos. Com a músic és responsabilitat nostra que les cançons sonin i és una sort immensa poder recórrer als materials i cançoners que ja existeixen i que altres persones, minuciosament, han recopilat. També tinc molta sort de tenir la meva germana, que és llicenciada en història i ciències de la música i que, de tant en tant, em fa descobrir llibres i cançons. Ella mateixa ha publicat aquest any la recopilació de peces que es van recollir a la Conca de Barberà durant les missions de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (Edicions La Musca).

—Revisant aquestes composicions musicals has analitzat les lletres i l'ús social de les cançons i t'has interessat especialment per la figura de les dones. Quina reivindicació fas de la figura de la dona a través del cançoner tradicional?

Sí. Ja sabem que de cançons n'hi ha de tot: de festa, de beure, de bressol, de religioses... a mi em criden més l'atenció les balades o els romanços. El que serien les històries llargues, vaja. I si poden ser amb drama, millor. Sobretot perquè musicalment donen molt més joc, són més expressives i pots jugar més amb l'instrument i la veu. Per escollir-les hi passo bastant de temps: compares versions, llegeixes les històries, les comentes, esculls les estrofes, veus la similitud amb avui en dia... També hi ha una feina al darrera que a vegades en un espectacle no s'aprecia del tot. Hi ha cops que en una peça he barrejat tres versions de diferents cançoners, però de la mateixa història, a més d'afegir-hi collita pròpia! A vegades és la melodia, a vegades el text. És com un joc.

Quan remenes aquestes cançons, per mi, el que més m'impacta és que molts dels problemes que manifesten les cançons són molt vigents encara. Des de violència de gènere al materialisme i aparences. Fins i tot a vegades em fa por no entendre-la del tot. Els textos semblen fàcils, però també hi ha missatges amagats que potser no descobreixes de primeres. En una primera impressió,

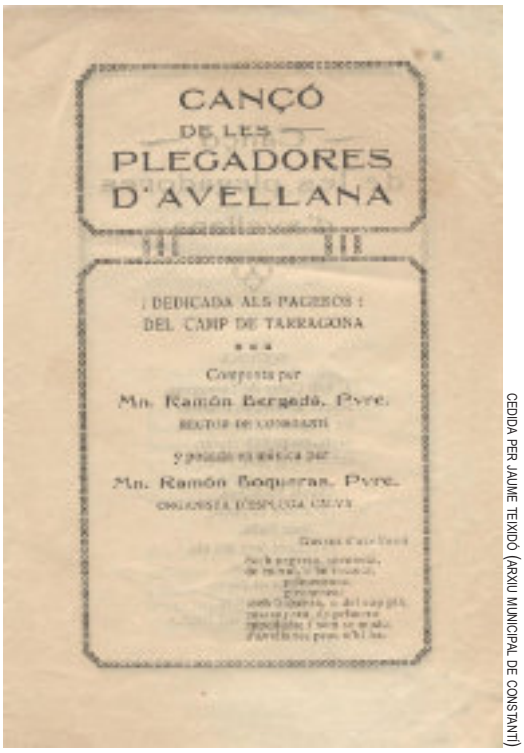

CEDIDA PER JAUME TEIXIDÓ (ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ)

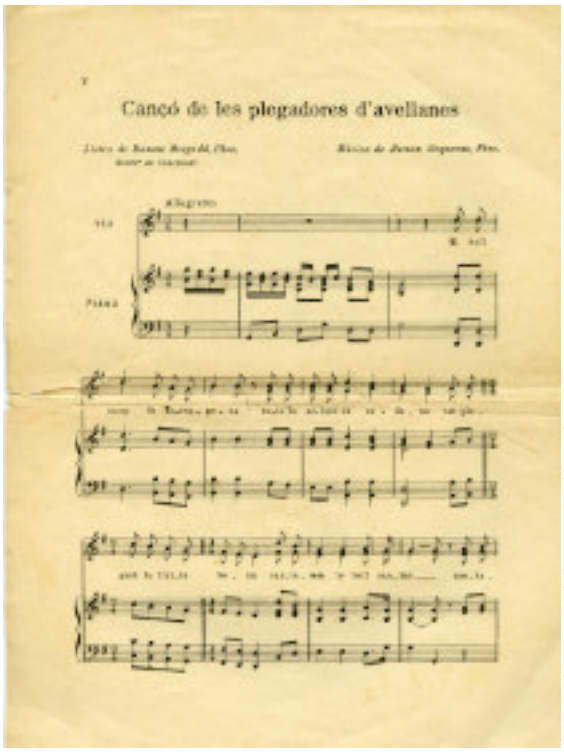

ARXIU PARTICULAR: MARIA RAS. CEDIDA PER ELISABET PRATS

3 i **4.** Dos antics díptics publicats amb la lletra i la partitura de la «Cançó de les plegadores d'avellana», escrita per **Mn. Ramon Bergadà** i musicada per **Mn. Ramon Boqueras**.

també pot semblar tot molt feminista, però per mi és molt més ampli perquè aquestes històries també apel·len als homes. Quants d'ells hauran viscut a casa seva aquestes històries en la pell de les seves mares, germanes, enamorades, padrines, amigues, tietes...

—Precisament, una de les cançons que has portat a l'escenari és la «Cançó de les plegadores d'avellana», amb lletra de Mn. Ramon Bergadà i música de Mn. Ramon Boqueras. Les plegadores són dones, de vegades temporeres, que anaven al camp per plegar avellanes al moment de la collita. Com vas descobrir aquesta cançó i va ser que et vas animar a cantar-la?

Aquesta peça la vaig preparar per cantar potser fa un parell d'anys. Em van convidar en un acte institucional on l'avellana era la protagonista i com que m'agrada aportar sempre alguna cosa específica del lloc on toco, vaig buscar si hi havia alguna peça que parlés d'avellanes; i la vaig trobar. La peça està escrita per piano i llavors vaig haver de fer una adaptació per la meva arpa, amb alguns petits canvis d'harmonia. La veritat és que és una peça que agrada molt per tot el que comporta. A la nostra zona té un valor molt important. Ara bé, t'he de dir que al principi em pensava que parlaria més d'aquelles dones i en canvi parla més de les viles que pleguen avellana. Tot i que amb el temps i a base de cantar-la, les dones de totes les viles han fet força i el públic les veu molt clarament. Pensa que la meva mare és de la Selva i porto sang de plegadora a dins! Així que és impossible no sentir-m'hi identificada!

—A la lletra de Mn. Ramon Bergadà s'hi recull una visió nostàlgica d'un món rural amable, en certa manera idealitzat, però ja en declivi per l'auge del món modern cada vegada més urbanitzat. En una època com l'actual, de desaparició de les formes de vida tradicionals i del «viure de la terra», quina vigència tenen aquestes composicions centenàries?

Jo crec que ens porten a tocar de peus a terra. Sí que la peça pot sonar idíl·lica i, fins i tot, bucòlica. Però al final et ve a dir que la vida és molt més simple que no ens la imaginem. Et diu que t'has d'estimar la terra, que t'ho dona tot, i si la respectes, t'alimenta, i si vols viure bé, has de seguir els seus ritmes. També parla de diversitat, unitat i respecte. És com una festa col·lectiva que desprèn joia. Quan pots compartir les coses, estàs més content; en aquest cas, els pobles comparteixen el tresor de l'avellana, entre altres coses. Això són valors que avui dia potser hem perdut una mica de vista, i cançons com aquestes, si vas més enllà de la lletra literal, t'aporten petites reflexions. Si ja anem a coses tècniques, cantar una tornada tots junts té molta força. Un cop més et porta a treballar en conjunt. I la melodia, també és molt potent. Un pic la sents una vegada, costa molt de treure-te-la del cap!

—El nom del projecte (*El cançoner R-evolucionat*) és un joc de paraules. Ens podries explicar el seu significat?

Evolucionat, perquè he jugat amb les tonades i ritmes i els he portat més enllà de la repetició continuada de la mateixa melodia. Ara expliquen exactament el que la cançó ens ve a dir, amb diferents quadres musicals, però sense perdre l'essència de la peça. *Revolucionat*, perquè la dona hi té un paper central amb rols de molta personalitat i, en alguns casos, fins i tot canvien el rumb de la història.

—L'exploració d'*El cançoner R-evolucionat* t'ha portat després a crear *Rebrotar*, una obra musical per a quintet de corda i arpa que explica el procés de separació entre persones i natura, quan el sistema no respecta ritmes naturals, persones ni aliments. Ens podries fer cinc cèntims d'aquest projecte?

Sí, és una obra instrumental que vam estrenar al juny de 2024, per a quintet de corda i arpa, i que va rebre el suport de la Diputació de Tarragona. *Rebrotar* va molt lligada als ritmes de la terra i de com n'és d'important tenir-los en compte. En la composició m'ha influenciat molt ser cofundadora del projecte agroecològic de Lligams Orgànics. Tornar a treballar la terra em va fer adonar de coses que tenia oblidades, que m'havien ensenyat de petita i que eren molt importants. Quan estàs en contacte amb la natura i l'agricultura, aprens a observar, a relativitzar, a respectar i a planificar junt amb el que t'envolta. T'escoltes més i prens consciència plena de les teves necessitats, de les dels altres i veus que les teves decisions han de ser bones per a tu i també per a la comunitat i l'entorn. Aquestes són coses que estem perdent de vista amb la vida frenètica que portem i plena d'aspectes dels quals, en molts casos, no tenim el control. *Rebrotar* és una obra per escoltar, reflexionar i decidir si realment puc i vull aportar alguna cosa positiva al meu entorn. La companya Anna Andevert, comissària d'exposicions fascinants, el dia de l'estrena es va dedicar a preguntar al públic què havien sentit amb *Rebrotar*. Entre les paraules que van sonar més hi havia emoció, energia, relaxar, estremir, pensar, reflexionar i esperança.

5. Anna Amigó tocant l'arpa a la bodega del Celler Rendé Masdeu, de l'Espluga de Francolí.

PEP MORATÓ

constjamsti

2010 Festival de Cultura Urbana
al pavello de constantí i alrededors

dissabte 23 gener

B-boying 3 vs. 3

A partir de las 11:00h al pavelló
JURAT: B-boy Valen, B-boy LMNT, B-boy KO
DJ: DJ CHESS
SPEAKER: B-BOY JUNIOR
PREMIS: 1r 300€ 2n 150€

Campionat de Skate

A partir de las 11:00h a la plaça de la generalitat
premis: material IMPACT

Concurs de Graffiti

A partir de las 10:30h.
PREMIS: 1r 150€ 2n 100€

Batalla de Mc´s

A les 22:00h al pavelló
JURAT: Yeah Yon, Ciniko, Faki.
DJ: Dj Strom
PREMIS: 1r 300€ 2n 150€

+

MOST HIGH soundsystem
reggae & dancehall

ENTRADA GRATUITA

INSCRIPCIONS
imanzanares@constanti.cat

MOTA RULEZ
DESIGN & PHOTOGRAPHY
motarulez@hotmail.es

Consell de la Joventut Constantí

Impact

Generalitat de Catalunya
Departament d'Acció Social i Ciutadania
Direcció General de Joventut

ilove ntut

IGNASI MANZANARES

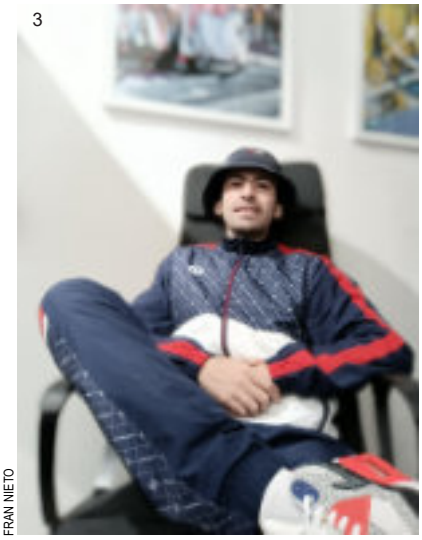

FRAN NIETO

1. Cartell del festival de cultura hip-hop **Constjamstí** (2010), organitzat pels joves seguidors d'aquest corrent cultural, tots ells entre 14 i 17 anys.

2. Trobada entre *breakers* de Reus i joves de Constantí a les festes de la Misericòrdia de Reus de 2013.

3. El **Fran Nieto** en l'actualitat, a la seu de la franquícia que regenta a Tarragona.

EL FENOMEN HIP-HOP A CONSTANTÍ

ENTREVISTA A FRANCISCO NIETO CÁCERES

PER: IGNASI MANZANARES

A LES PRIMERES DÈCADES DEL SEGLE XXI, ES PRODIGA A CONSTANTÍ UN FENOMEN CULTURAL ANOMENAT HIP-HOP. AQUEST CORRENT NORD-AMERICÀ INTEGRA MANIFESTACIONS TAN DIVERSES COM EL BALL, LA MÚSICA, LA LITERATURA O LA PINTURA. UNA GENERACIÓ DE JOVES VA PORTAR GRUPS DESTACATS DEL PANORAMA MUSICAL I VA INICIAR AL SOTERRANI DE L'ESPAI JOVE UNA PRODUCTIVA ESCOLA DE «BREAKING». ENTREVISTEM UNA DE LES PERSONES MÉS INVOLUCRADES EN EL DESENVOLUPAMENT I DIFUSIÓ DE LA CULTURA HIP-HOP A CONSTANTÍ: FRANCISCO NIETO CÁCERES, «EL MENDAS».

Nascut el 1993 a Constantí, Fran Nieto va estudiar als centres educatius del municipi i va treballar com a tècnic en integració social, feina a la qual va incorporar els coneixements, tècniques i filosofia del hip-hop.

—Et vas formar com a integrador social...

Un cop finalitzada l'ESO no tenia clar quin camí volia seguir. La meva passió era ser mestre, perquè sempre m'ha agradat l'educació pel que d'entrada em vaig decidir per fer la prova d'accés al cicle formatiu de grau superior d'educació infantil. Com que la nota no em donava per entrar-hi, vaig cursar la segona opció, integració social, sense saber ben bé què era. En començar la integració social em vaig enamorar purament del que és la formació i la professió.

—En aquesta professió vas treballar a l'Ajuntament de Constantí durant uns anys.

Sí, la primera presa de contacte amb l'Ajuntament de Constantí com a premonitor col·laborador i com a monitor/ integrador social va ser al Centre Obert de Constantí, una experiència preciosa, la veritat. Posteriorment vaig opositar a la plaça de dinamitzador juvenil com a integrador social a l'Ajuntament de Constantí.

—Tota la teva vida has estat vinculat al moviment hip-hop a Constantí, moviment que ha tingut una durada més o menys llarga, més o menys accidentada, però que ha anat desenvolupant iniciatives molt interessants per al municipi. Com va començar aquest moviment a nivell mundial i, també, a nivell local?

A nivell mundial ve dels Estats Units, dels barris marginals de Nova York amb una motivació de reivindicació social, als anys 70, estenent-se als 80 pels EUA i als 90 per la resta del món. A nosaltres ens va arribar bastant més tard, a la dècada del 2000; jo no puc dir que ho conegués en aquesta època, ni molt menys. El primer contacte que tinc és a través del concert de Mucho muchacho i Hablando en plata, organitzat per un grup de joves de Constantí, i també a través del grup de *breaking* TNT Breakers. Els impulsors d'aquestes iniciatives pertanyen tots ells a unes generacions majors que la meva, i van ser els pioners de la cultura hip-hop a Constantí, no sols amb *breaking* i música, sinó també a través del graffiti. Recordem que quan parlem de hip-hop parlem d'una cultura formada per quatre elements: el rap, el grafit, el *breaking* i el *dj*.

—Quina importància creus que va tindre en la vida de la joventut d'aquell moment? Quina importància va tenir per a vosaltres estar dins d'aquest moviment?

Tot i que no vam viure l'època daurada, vam viure una molt bona època pel hip-hop, amb molta gent dins de la cultura i, malgrat el rebuig que patíem per part de diferents grups i que ser raper no estava tan normalitzat com ara, els que hi formàvem part, els que estàvem dins del moviment, ens sentíem com a únics i especials i crec que això era màgic.

Com que els seguidors d'aquest corrent normalment hem vingut d'una classe social més baixa, més exclosa, el hip-hop sempre ha representat una cultura molt acollidora. Si, per exemple, anàvem a un esdeveniment en una ciutat on no teníem allotjament, podíem dormir a casa d'algú amb qui únicament havíem parlat per Internet sense conèixer de res, dormíem a casa dels seus pares, compar-tíem el que teníem...

Sobretot, destacaria com a trets que la forma de vida que el moviment hip-hop ens ha aportat són respecte i compartir i treballar aptituds personals com les expressions artístiques, les esportives i les relacions personals, ja que en aquestes activitats t'exposes totalment davant de grups nombrosos de persones que no coneixes. Pel que fa al nostre grup vam desenvolupar principalment el *breaking*, el ball; amb aquesta especialitat treballes molt la consciència rítmica, però quan decideixes sortir fora de la teva localitat, si ets una persona introvertida, treballes les aptituds relacionals, ja que contínuament coneixes noves persones. A més i sobretot et beneficia com a esportista; jo m'he sentit beneficiat d'aquesta etapa però els companys que estan encara amb el ball són uns atletes, vaja que a nivell de millora esportiva és mà de sant.

El moviment hip-hop no està en el millor moment, però em faria il·lusió que la gent pogués comprovar de primera mà el que representa aquesta cultura.

—Comentes que potser ara el hip-hop representa una cultura més residual. En tot cas, el mateix hip-hop o altres fenomens similars, què creus que poden aportar al jovent, més concretament als col·lectius més necessitats?

Sí, mira, per exemple, jo no només he ballat; personalment jo em dedico a rapejar i el que més he fet és crear lletres. Llavors a mi, personalment com a raper, quan comences a escriure pots sentir-te feliç amb un petit camp de coneixements; però quan vas creixent com a artista veus que és molt important enriquir al màxim el domini sobre una infinitat de qüestions ja que, d'aquesta manera, a l'hora de crear tens un ventall més ampli de possibilitats, ja no sols en l'escriptura, que és el que més m'estimo, sinó també a l'hora de practicar el *freestyle*.

4 a **6.** Diverses imatges del Festival de *breaking* **Rock2flavour** (2010).

7. Cartell del **Constjamstí** (2007), primer festival de cultura hip hop realitzat a Constantí.

8. Entrega del premi del concurs de pintura mural (2008), entregat pel **Fran Nieto** i l'**Abel Rodríguez**, com a representants de la Plataforma de Participació Juvenil.

FOTOS: IGNASI MANZANARES

9. Un altre moment de la trobada-exhibició per la Misericòrdia de Reus (2013).

10 i **11.** Concurs de grafit dins del programa de **Constjamstí** (2010).

FOTOS: IGNASI MANZANARES

Respecte al que parlàvem, que actualment el moviment està de baixada, sí que és veritat que hi ha menys gent que vulgui fer hip-hop com a tal, més pur o més clàssic. Però aquest pensament és nostàlgic dels que hem viscut aquella època. Jo respecto molt el que s'està fent ara, que són nous ritmes, igualment urbans. La part positiva que veig en relació al *freestyle* és que em consta que hi ha generacions posteriors a la meva, parlant concretament de Constantí, que el continuen conreant i el dominen força bé. No sé si haurem estat referents o no, però estic content que es continuïn fent coses.

—Durant un temps vau participar en la realització de diverses trobades (*jams*) de la cultura hip-hop a Constantí. Pots explicar com es van organitzar i què va representar per a vosaltres?

Sí, això representa una època molt bonica per a mi, pel que va ser i per tal com jo ho vaig viure. Amb els amics fèiem una sèrie de competicions de *freestyle* al garatge de casa meva, sense anar més lluny, d'una manera bastant precària. Repartíem cartells d'invitació a aquests esdeveniments per l'Institut i també pel municipi, de forma que un dia es van personar dos nois més grans que jo preguntant-nos per aquests esdeveniments. Aquestes persones, que estaven vinculades a l'àrea de Joventut de l'Ajuntament, ens hi van posar en contacte per tractar de transformar allò que fèiem d'una manera més quotidiana en un esdeveniment potent.

Això va ser màgic per a nosaltres, ja que no sols vam tindre l'oportunitat de fer presentar el *freestyle*, sinó que vam poder introduir diferents elements de la cultura hip-hop que ja eren vigents al poble. Va ser preciós perquè ho vam construir amb una sèrie de reunions a les que vam ser protagonistes. Aquesta *jam* que vam anomenar Constjamsti es va realitzar tres cops; el primer any crec que vam tenir el suport extern d'una empresa d'esdeveniments però els anys posteriors ho vam organitzar principalment els joves implicats amb el hip-hop, ja que disposàvem de les nostres xarxes de coneguts i del suport de l'Ajuntament que ens va facilitar els recursos necessaris. En aquests esdeveniments es van realitzar batalles de *breaking* i de MCs, exhibicions i concurs de grafit, concerts i, a més dels elements de la cultura hip-hop, vam incloure també competicions *d'skate*, ja que era una activitat que ens era molt propera.

—A tu t'agrada participar a batalles com un *divertimento*, però sempre amb respecte. Què opines sobre la percepció negativa que té molta gent al voltant del hip-hop, motivada per determinades manifestacions com poden ser maneres de parlar o de comunicar-se a les batalles o a la música, pintades en portes, façanes o murs, etc.?

Al *freestyle,* com al *breaking*, nosaltres podem ballar o podem rapejar d'una manera distesa, però a les batalles es tracta de mesurar-te a l'oponent i s'atacarà l'un a l'altre però, a diferència d'altres competicions, quan finalitzes tot és pau i amor, tots som com a germans.

És cert que a les batalles t'enfoques a intentar «destruir» l'oponent, i es pot recórrer a un llenguatge o uns recursos més feridors i, des de fora, sembla que no hi hagi respecte. És normal que la gent que ho veu de fora pensi: *—Ostres!*; i després: *—Què passa?* I després... No passa res, és una representació i al seu voltant el respecte és del cent per cent.

D'altra banda, parlant del grafit, quan hom comença sovint ens manca consciència i ens podem convertir en una màquina de tacar per allí on passes. Però si aquesta persona segueix a la cultura, de la mateixa forma que ha tacat, posem, una persiana, sigui contractat pel propietari perquè li creï la imatge del seu negoci, atret pel seu art. Crec que al final sempre resta una part positiva en qualsevol element de qualsevol cultura.

—Bé, et preguntava això perquè les persones que en un moment o un altre ens hem acostat, hem viscut, les manifestacions del hip-hop hem vist que dins d'aquest univers hi ha una sèrie de trets molt positius pel que fa a les relacions, a la comunicació interpersonal, i també pel que fa al desenvolupament artístic i expressiu. Hem parlat dels aspectes negatius. Quines aportacions de la cultura hip-hop valores més positivament?

Com a tret positiu destacaria que quan et relaciones amb qualsevol persona de la cultura, independentment de l'element que treballi —ja sigui una persona que canta, que escriu grafit, una persona que balla o un dj— sé que estic parlant amb un artista, que té un bagatge cultural brutal que compartim. Quant a la filosofia de vida: el lema principal del hip-hop és *Peace, Love, Unity and Having Fun* que seria pau, unitat, amor i passar-ho bé. L'altre aspecte positiu que aporta el hip-hop i qualsevol element que es practiqui és la infinitat de beneficis quant a coneixements i a tècnica que li pot aportar a la persona, ja sigui el domini de la tècnica de l'esprai, la sensibilitat amb el ritme, amb el tema de la música, la construcció poètica o la capacitat física.

—Sabem que a Constantí va haver-hi un grup de joves que a principis del segle es va interessar per aquest corrent cultural i van dinamitzar el hip-hop. A partir d'aquests pioners, els joves que

«La forma de vida del moviment hip-hop ens ha aportat respecte i compartir i treballar aptituds personals com les expressions artístiques, les esportives i les relacions personals.»

estàveu interessats us vàreu especialitzar en els diversos elements. Tu, en canvi, has tocat més o menys tots els pals. A més, també vas fer *skate*. Amb quin dels elements et quedes?

Jo, respecte al que comentes, he de valorar la tasca heroica que van realitzar els pioners quan el moviment era emergent. Al 2002 es va organitzar un concert amb importants grups quan a Constantí no s'havia introduït encara aquest moviment i poc després es va crear el grup de *breaking* (TNT breakers) que es va forjar mirant passos de vídeos que es descarregaven: era una bogeria. Nosaltres vam trobar el terreny bastant aplanat.

Jo he tocat pràcticament tots els pals tret del djing. Sens dubte em quedo amb el rap, que és qui soc jo i el que m'emportaré per sempre. Però empatitzo amb tots els elements i em representen al cent per cent. De fet, actualment continuo assistint a esdeveniments de *breaking* o, si hi ha una concentració o una quedada de grafit, hi vaig, perquè m'agrada anar a veure el nivell dels escriptors, perquè gaudeixo moltíssim anant a impregnar-me de la cultura.

Resumint i responent a la pregunta, em quedaria amb el rap perquè és la meva via de fuita i amb el que em sento més còmode a l'hora de crear.

—Bé, com has comentat al principi, després d'un període d'exploració, finalment vas fer un cicle formatiu de grau superior d'integració social. Has treballat com a integrador social, entre altres llocs, al Centre Obert de Constantí i també a l'àrea de Joventut. Què et va semblar l'experiència? I què creus que la cultura hip-hop pot aportar a la tasca d'integrador, especialment per als infants i joves?

Sí que és cert que el hip-hop no crida als adolescents com abans, però sí que és veritat que si domines algun dels elements i ensenyes què es pot arribar a fer aquí sí que hi ha un camí per crear una inquietud o una il·lusió per fer alguna cosa. Crec que a l'hora de treballar amb els joves en risc d'exclusió social, que els manca la il·lusió, que els costa veure lluentor, ja que el seu entorn és bastant fosc, utilitzar una cosa que a mi m'ha donat tanta llum és una bona eina que tinc a mà: jugo molt amb les emocions que m'ha provocat a mi, intentant fer-los vibrar també a ells amb aquestes mateixes emocions.

A un noi inquiet li fas una postura de *breakdance*, li costa fer-la, la intenta, sent il·lusió per aconseguir-ho, la fa, té ganes d'aprendre més... Tens un jove més introvertit, que el poses a dibuixar i crea, s'expressa, primer l'ensenyes a fer lletres i pot arribar a ser un artista grafiter; amb el temps pot arribar a esdevenir la seva professió.

—Bé, finalitzes el contracte a l'Ajuntament i, sense pensar-t'ho massa, vas prendre l'opció de muntar una botiga franquiciada al centre de Tarragona. Com valores el salt que representa aquesta aposta?

Sempre he tingut la inquietud de desenvolupar alguna cosa per compte propi. Després de treballar tant a l'Ajuntament de Constantí com en un centre de menors no acompanyats, li vaig fer uns tombs i vaig decidir, tal com comentes, invertir el poc que tenia estalviat per obrir una franquícia a Tarragona i bé, ara ja farà gairebé tres anys. No és fàcil ni de bon tros però és una aventura de la qual, ostres!, n'estic molt content.

—Finalment, tinc unes qüestions sobre la teva percepció respecte les polítiques de joventut. Voldria saber, d'un costat, què creus que necessitarien els joves de les polítiques juvenils per poder gaudir d'una transformació substancial?

Si ens referim a Constantí, quant a polítiques de joventut, el principal problema que jo veig és que molts joves poden arribar a tenir molt temps lliure desocupat. Que per integrar la joventut s'ha de treballar la prevenció. Com es pot prevenir ocupant el temps lliure d'aquests joves? És que no hi ha una altra opció. S'ha d'ocupar ajudant-los a crear inquietuds, coses que els pugui motivar, dotant el poble d'instal·lacions on poden entretenir-se amb activitats que els puguin interessar... I que inverteixin el seu temps en això, ja que si no deriven cap a addiccions, a mals hàbits, en passar massa hores al carrer sense supervisió, sense cap il·lusió, sense cap motivació... La clau és motivar la joventut de manera conscient, fent un

enfocament prioritari a un altre nivell amb els joves que són les futures generacions: si no es fa un treball des que són adolescents, després l'emportar-se les mans al cap és molt fàcil, però evidentment el treball previ és la clau.

—I, d'altra banda, què creus que necessitaria Constantí de la seva joventut? Què pot aportar la joventut de Constantí al seu poble?

La joventut actual jo crec que només ha de saber què pot fer pel poble. El principal problema és que ells no saben que ells mateixos poden fer alguna cosa positiva pel poble, però és tan fàcil com fer-los saber què poden fer: que poden plantejar propostes, inquietuds, com els agradaria que fos el poble, què veuen en altres municipis que no veuen en el nostre. Es tractaria de fer un grup o una espècie d'assemblea o associació de joves on exposin les seves inquietuds. Jo continuo sent jove però ja tinc 30 anys. Evidentment puc saber el que li pot interessar als joves, però si realment l'hi preguntem a l'adolescent és molt més factible. En resum es tractaria que el jove sàpiga que es poden fer coses pel poble i com hi pot participar.

—En definitiva, li passes la pilota a l'Ajuntament.

Sí. És que per part dels joves és molt difícil que sorgeixi la guspira per ells mateixos.

—En la teva època vas disposar d'una cosa semblant a això que proposes?

Sí, evidentment, si no ho hagués viscut no ho tindria tan clar. A la nostra època es feia un treball espectacular en aquest sentit. A qualsevol persona que tingués una inquietud se li oferia un bon suport. Jo vaig disposar d'aquesta eina, vaig poder seure amb altres joves i amb gent de l'Ajuntament. Per a mi era pràcticament com seure amb els regidors (jo era molt jove en aquella època). Et dota de responsabilitats: anar a les reunions, tirar endavant projectes que et motiven, que et provoquen una il·lusió. Aquesta és la manera que el jove es motivi i pugui aportar el seu granet de sorra a la comunitat. Clar, que surti del jove la iniciativa? Crec que això és molt difícil, és molt dur.

12. Cartell del festival de cultura hip-hop **Constjamstí** (2008).

12

GLOSARI

B-boy: persona que practica el *breaking* o *b-boying*, un estil de ball urbà sorgit als anys 70 a Nova York, com a part de la cultura hip-hop.

Escriptor (*writer* en anglès): artista involucrat en el grafit.

Hip-hop: moviment cultural desenvolupat als anys 70 a Nova York i caracteritzat per l'expressió personal i la creativitat. Format per quatre elements: el rap, el djing, el grafit i el *breaking*. Dona veu a les comunitats marginades.

Rap: composició a través de la rima que permet els creadors compartir la seva visió del món, les seves experiències i opinions.

Freestyle: forma d'expressió espontània i sense guió on els participants mostren l'habilitat creativa i tècnica en temps real, sense preparació prèvia, en àmbits com el rap i el *breaking*.

Batalla: expressió de competició i creativitat que inclou diverses disciplines, cadascuna amb les seves regles i estils, però totes elles connectades pel mateix esperit d'improvisació, desafiament i respecte mutu. Són espais on els artistes exhibeixen habilitat i enginy, enfrontant-se entre ells per demostrar qui posseeix la millor tècnica, estil o missatge.

LA RUTA DELS TERMES RÒNECS

HÈCTOR MIR

AL VOLTANT DE CONSTANTÍ, DIVERSOS TERMES VAN DESENVOLUPAR-SE DES DE L'ÈPOCA MEDIEVAL I ESDEVINGUEREN VERITABLES NUCLIS DE POBLACIÓ, MENTRE D'ALTRES QUEDAREN REDUÏTS AL CASTELL, L'ESGLÉSIA O UNA SIMPLE MASIA. AMB ELS PAS DEL TEMPS, ALGUNS POBLATS QUEDAREN PROGRESSIVAMENT ABANDONATS I ESDEVINGUEREN EL QUE AVUI DIA ES CONEIX COM A DESPOBLATS O TERMES RÒNECS. EL PRIMER ASSENTAMENT DE CONSTANTÍ, EL CENTCELLES MEDIEVAL, ELS MONGONS, LA GRANJA DELS FRARES, EL CODONY I EL CASTELLOT DE PENALONGA SERIEN ALGUNS DELS TERMES RÒNECS MÉS PROPERS QUE TENIM. US ELS MOSTREM.

QUÈ SÓN ELS TERMES RÒNECS?

Els nostres actuals termes municipals, tal i com els entenem avui en dia, començaren a formar-se a partir del 1830-1840, amb el triomf de l'Estat liberal. Aquests termes municipals són el resultat de la unió i agregació de diversos termes veïns, la immensa majoria dels quals tenen els seus orígens a l'Edat Mitjana.

Fixeu-vos que estem parlant de termes i no de pobles, això és pel fet que els termes antics en molts casos tenien un nucli de població, més gran o més petit, però concentrat, moltes vegades al voltant del castell o de l'església, com Constantí, La Pobla, El Morell o Vilallonga. Per contra, altres termes podien estar ocupats per un sol mas (com el Mas de l'Aymerich o el Mas de Tomanill) o per diversos masos, com les Franqueses del Codony o el terme del Torrell, tots dispersos dins dels límits del terme. Fins i tot hi havia algun terme on no hi havia viscut mai ningú, com és el cas dels termes de Vilar de Baró o dels Hospitals.

Amb el transcurs del temps podia ocórrer que en alguns termes, a partir d'un mas s'acabés desenvolupant tota una població. Però també podia ocórrer al revés: un poble, que fins i tot podia haver estat floreixent anteriorment, podia arribar a desaparèixer completament, convertint-se en un terme rònec.

Els motius pels quals la gent abandonava aquests pobles poden ser diversos. Els principals serien per causa d'epidèmies o d'insalubritat, per processos bèl·lics o de violència, per esgotament dels recursos naturals, o bé per trasllat a poblacions properes amb millors expectatives. La cronologia d'aquest buidament també és diversa. Molts termes ja constaven com a rònecs a les acaballes de l'Edat Mitjana; altres, en canvi, sucumbiren al «progrés» de la segona meitat del segle XX.

Aquí us mostrem els més propers a Constantí.

ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ

1. Una vista dels **Mongons**, com a metàfora dels pobles abandonats: malden per no quedar coberts per la vegetació de l'oblit ni ofegades per les antenes del «progrés».

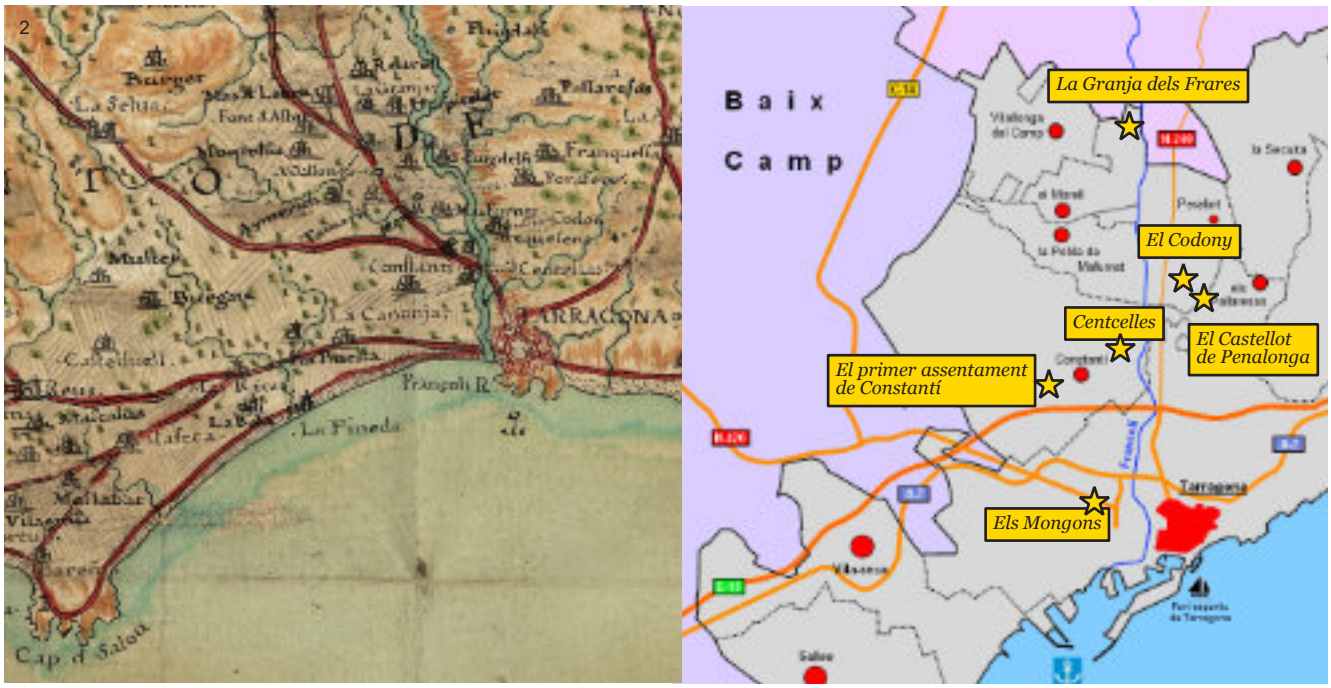

INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

MAPA: WELA49, WIKIMEDIA COMMONS

2. Mapa del corregiment de Tarragona (1716), obra del comte de Darnius. Està inclòs al manuscrit *Corregimiento de Tarragona*, amb la descripció somera dels diversos termes que conformen aquest corregiment. Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (RM.250109). Al costat, mapa actual de la comarca del Tarragonès, amb la posició dels termes rònecs tractats en aquest article.

ELS MONGONS

Esmentat ja el 1149, Els Mongons és el primer enclavament cristià documentat fora de la ciutat de Tarragona. El terme limitava per l'est amb el riu Francolí, pel nord amb Centcelles i Constantí, per l'oest també per aquest, i pel sud amb el terme de Tarragona, ocupant unes 267 hectàrees. No sabem quanta gent hi arribà a viure, el cert és, però, que al segle XV ja consta com que no hi residia ningú. El 1575 la senyoria dels Mongons passà a mans dels cònsols de la ciutat de Tarragona. Pràcticament la totalitat del terme ha desaparegut sota l'actual polígon Riuclar. Tan sols es conserva una petita llenca de terra on podrem trobar les restes colgades del castell, l'església romànica de transició de Sant Julià, miraculosament encara dempeus, diverses coves utilitzades com a habitatge, una pedrera medieval i el rec conegut com de la Roca.

3. Vista de l'**església de Sant Julià dels Mongons** i del mas modern annex, en una fotografia dels anys noranta.

4. Vista d'un dels panys de mur del castell dels Mongons, als anys noranta.

JORDI LÓPEZ

JORDI LÓPEZ

3-5. Tres imatges de l'**església de Sant Julià dels Mongons**. Als anys noranta, abans de ser espoliada la seva portalada; l'església a l'actualitat i detall de la capella que s'hi construí cap al segle XIV.

JORDI LÓPEZ

ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ

FOTOS: ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ

EL CODONY

Dins del terme municipal de Perafort, dalt d'un petit promontori i rodejat pel riu Francolí i pel torrent dels Garidells, es trobava l'antic poblat del Codony. Fundat pels Claramunt al segle XII, aquest havia de ser la seu del castell del Codony, un grandiós castrum, provinent del castrum de Montoliu, i que aplegava els actuals termes municipals de La Pobla de Mafumet, El Morell, Vilallonga, El Rourell, La Masó, Pallaresos, Perafort i La Secuita. Desconeixem els motius -hi ha qui diu que fou degut a la insalubritat de la zona-, el cert és, però, que al segle XV ja només estava habitat pel rector de la parròquia i per una masia. Dins d'aquest mateix segle es traslladà la jurisdicció del castell al veí de Penalonga, la masia desaparegué un segle després, i l'antiga església de Sant Pere del Codony (ja esmentada el 1154) fou traslladada davant Perafort al segle XVIII. Tan sols restaven les quatre parets d'un edifici, conegut popularment com «l'abadia», el qual malauradament fou destruït pel propietari dels terrenys el 2023, sense que a data d'avui tinguem cap certesa que s'hagi efectuat cap excavació d'urgència.

12. Boca d'una **sitja** situada en un petit promontori dalt del tossal, on es creu que estaria situat el **castell del Codony**.

8. El tossal on es situava el poble del **Codony** tenia bones parets verticals tot al voltant. A dalt, restes aquí i allà de vells murs.

9 a **11.** Diferents vistes de l'edifici conegut com «**l'abadia**», si bé desconeixem si ho va ser o no. Observant les restes només podem dir que l'edifici original hauria estat més gran cap al sud i que, en un moment indeterminat, es basti un habitatge aprofitant els murs existents, afegint-ne d'altres de molt poca qualitat tècnica i material. Malauradament, aquestes restes ja no es poden visitar ja que l'edifici va ser arranat i destruït el 2023.

FOTOS: HÉCTOR MIR

LA GRANJA DELS FRARES

Al terme municipal del Morell, tocant Vilallonga i El Rourell. La Granja és coneguda, a més, com la Granja de Santes Creus o del Codony, perquè originàriament aquest territori formava part de l'extens castell del Codony fins a la seva donació, a la segona meitat del segle XII, als monjos de Santes Creus. Aquests l'explotaren directament com un mas depenent del monestir fins al segle XIV en que començaren a establir-s'hi diverses famílies de pagesos. Curiosament, dins de la nostra àrea, La Granja va ser el nucli de població que es va constituir més modernament, i també fou el darrer en ser abandonat; els seus darrers habitants marxaren a viure a Vilallonga o al Morell cap al 1950. Actualment resta dempeus la seva petita església i força restes de les seves cases, així com el proper molí medieval de La Granja, també pertanyent als monjos de Santes Creus.

16

13 a **16.** Diverses fotografies de les runes de la Granja dels Frares, al Morell. Malgrat tot, encara hi podem veure alguns arcs de mig punt i ogivals, habituals a l'època medieval, juntament amb les restes de murs, finestres i sitges.

13

14

15

FOTOS: ARXIU MUNICIPAL DE CONTANTÍ

EL CASTELLOT DE PENALONGA

Just al límit del terme municipal dels Pallaresos amb el de Perafort s'alcen les poques restes del que havia estat el castell de Penalonga. Aquest, conegut des del segle XII, havia estat el casal dels castlans del Codony. Creiem que la major part dels habitants del Codony, quan abandonaren el poble, s'instal·laren al veí terme dels Pallaresos, llavors poc més que un mas. Semblantment, al segle XV la jurisdicció del castell del Codony passà al castell de Penalonga. Del vell castell només se'n conserven una de les cantonades i dos contraforts, a més del pou del pati, refet modernament. El terme de Penalonga discorria pels dos vessants de la carena del Comellar. Malgrat que mai no va tenir un nucli de població, l'incloem per la íntima relació que tenia tant amb el Codony com amb els Pallaresos.

17. Detall d'un dels contraforts conservats.

18. Detall d'un petit pany de mur conservat on es pot observar les diferents tècniques constructives que s'hi van aplicar.

19 a **20.** Dues vistes de les restes del castell, gairebé engolides per la vegetació.

FOTOS: HÉCTOR MIR

EL PRIMER ASSENTAMENT DE CONSTANTÍ

L'actual nucli urbà de Constantí no correspon al primer assentament de Constantí. No sabem on es trobaria aquest primer nucli, només sabem que estaria a l'oest dels Mongons i al sud-oest de Llentisclell. Per aquesta situació, és molt possible que dit primer nucli s'hagués pogut crear pels encontorns de l'ermita de Sant Llorenç. Des dels seus inicis Constantí va estar sota senyoria de l'arquebisbe de Tarragona. Fou aquest qui, el 1169, comprà el lloc anomenat La Guàrdia de Llentisclell al normand Droeç d'Alençon, un dels fidels col·laboradors del també normand Robert Bordet, príncep de Tarragona, i el 1177 ordenà el trasllat de la població de Constantí cap al que seria el seu definitiu emplaçament.

21. Vista general del monticle de terra, vegetació i el mur de tapial que conformen les restes de l'**ermita de sant Llorenç**.

22 i **23.** Interior i boca exterior d'una sitja excavada a la roca i propera a l'ermita, un altre indici que ens indica ocupació continuada del terreny. Segons el **Doctor Cortiella**, pels volts de l'ermita i les sitges és on s'hauria produït el primer assentament de Constantí al segle XII, que durà pocs anys, fins al seu posterior trasllat a l'emplaçament actual.

FOTOS: ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ

24. Un mur de tapial i un contrafort, unes de les escasses restes que queden dempeus de l'**ermita de Sant Llorenç**. Proper a aquest indret també hi ha les restes d'una vil·la romana. La zona té, per tant, notable interès històric i arqueològic a l'espera que algun dia es pugui realitzar una excavació que aclareixi la continuïtat de l'ocupació humana durant dos mil anys. El mur de tapial resta aixecat en solitari des de fa dècades gràcies, probablement, a l'arbre que té a l'exterior, que el subjecta i protegeix, en part, de l'erosió del vent.

CENTCELLES

Centcelles és justament coneguda per la seva vil·la romana i pels mosaics de la seva cúpula. Però el que no tothom sap és que, des del segle XII fins al XIV, existí també un poble a Centcelles. Si bé Centcelles pertanyia a l'arquebisbe de Tarragona, des d'un principi tingué una forta connexió amb el monestir de Ripoll. El terme medieval de Centcelles estava delimitat pel riu Francolí a l'est, els Mongons al sud, el camí ral de Tarragona a Montblanc (l'antiga via romana) que el separava de Constantí per l'oest, i el torrent de l'Almatella pel nord. I on es trobaven les cases del poble? Doncs ni més ni menys que als edificis romans que avui dia encara estan dempeus, establint-se al de la cúpula amb mosaics l'església de Sant Bartomeu.

25. Dues arcades i un contrafort del **Pont de les Caixes**, en una fotografia anterior a una recent intervenció de restauració. El pont formava part del terme de Centcelles.

26. El poble medieval ocupava les mateixes estructures que encara avui s'observen.

27. Escudella esmaltada decorada en manganès dels segles XIII-XIV, trobada a les excavacions arqueològiques i exposada avui en una vitrina al conjunt monumental.

FOTOS: ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ

25 ANYS DE CONSTANTÍ RÀDIO

Aquest passat any 2024, l'emissora de ràdio municipal de Constantí complia els seus primers vint-i-cinc anys de vida. Per les instal·lacions de l'emissora hi han passat centenars de persones (entre tècnics, col·laboradors i entrevistats), fins al punt que els seus programes han donat veu a una realitat constantinenca molt variada i, a la vegada, han canalitzat les inquietuds creatives de tota una generació de persones del poble i de fora. Per celebrar-ho, durant més d'un any, es va portar a terme un grapat d'actes, com ara una exposició fotogràfica, una xerrada, una visita al Museu de la Ràdio de Roda de Berà, l'edició d'una publicació monogràfica i alguns programes radiofònics especials, com "En sintonia amb tu. 25 anys de Constantí Ràdio" o la radionovel·la "I aleshores no en quedà cap", amb Les Forques Teatre.

A propòsit d'aquesta efemèride, la televisió TAC12 va produir un documental amb la participació d'una trentena de testimonis, d'entre els quals, els polítics i directius que van posar en marxa l'emissora, els tècnics que la van fer possible en el dia a dia i, sobretot, els col·laboradors que li han donat vida al llarg dels anys. Els records, les impressions i les anècdotes dels testimonis es complementen amb fotografies i retalls de premsa.

El documental també destaca el paper de cohesió social i dinamització cultural que ha desenvolupat l'emissora al llarg de la seva història i que en l'actualitat porta a terme de la mà de **Jordi Martínez** i **Noelia Silvero**.

https://arxiuenlinia.dipta.cat/fotoweb/archives/5007-Plànols-del-Cadastre/

ESTUDIS DE CONSTANTÍ, NÚM. 40

Ajuntament de Constantí (2024)

L'arqueòleg **Josep M. Macías** presentà el número 40 de la històrica capçalera dels *Estudis de Constantí*, que compta amb set articles de recerca.

Lluís Papiol Molné, a «Quan van arribar van portar l'art romà», comenta aspectes de l'art romà: arquitectura, escultura, pintura, mosaic, vidre, ceràmica, orfebreria i glíptica. Acaba amb el període paleocristià amb una referència al monument de Centcelles.

De manera pòstuma s'inclou el treball de fi de grau de **Modesta Abras Carreras**: «La vil·la romana de Centcelles. Un mosaic d'interpretacions», una reflexió sobre aquest monument, la funció de l'edifici, la seva cronologia i el mosaic de la cúpula.

Eugeni Perea Simón a «Capbrevacions eclesiàstiques: Constantí i Riudoms en les dinàmiques socials, culturals, agràries i protoindustrials del Camp de Tarragona (segles XVII-XVIII)» parla del capbreu com una font documental d'ampli espectre, atès el seu interès fiscal i econòmic i d'aspectes com el domini senyorial, la demografia, els serveis bàsics de la universitat i llur patrimoni, l'agricultura i la indústria, l'onomàstica i la lexicografia. Ofereix resultats inèdits sobre el coneixement de les viles de Constantí i Riudoms: relacions i interessos dels municipis, percentatges de distribució de la terra en jornals, terminologia de mesures agràries, ocurrències de noms i prenoms, i aportacions a la lexicografia.

Josep M. Grau Pujol recull a «Ressò de l'ètnia gitana a la premsa tarragonina: entre la marginalitat i la criminalitat (1861-1899)» les notícies sobre els gitanos que publica la premsa editada al Camp de Tarragona al segle XIX, estructurades en diversos àmbits, la repressió institucional, les diferents ocupacions i la venda ambulant de roba en fires i mercats. També es tracten les relacions amb la justícia, els atacs contra la hisenda pública, el patrimoni privat i, finalment, contra la integritat física de les persones.

Joan Camós Cabecerán i **Josep M. Grau Pujol** ofereixen a «Immigració del Camp de Tarragona a l'Hospitalet de Llobregat segons el padró d'habitants de 1910» un estudi dels immigrants originaris de les tres comarques del Camp de Tarragona, que habiten a l'Hospitalet de Llobregat segons el padró d'habitants de 1910. Analitzen els períodes d'arribada, l'edat, l'origen geogràfic, la distribució professional, a més dels seus cònjuges i fills. Per millorar la qualitat de les dades, s'han contrastat individualment amb els padrons de 1900 i 1915.

Josep Estivill Pérez a «La clausura de l'escola de les monges de Constantí (1936)» se centra en l'enfrontament polític i social que causà al 1936 el tancament d'aquest centre educatiu religiós, que acabà amb agressions verbals i físiques, l'actuació de les forces de seguretat i posteriors detencions, empresonaments i judicis.

Edgar Rodríguez López estudia a «Repressió franquista. La Delegació Local de Falange a Constantí (1939—1972)» el funcionament i els costums d'aquesta organització a partir de documentació d'arxiu, com les actes de reunions, llistes d'afiliats, reglamentació, etc. A més, es parla de la Causa General, un aspecte bastant desconegut però imprescindible per parlar de la repressió del règim de Franco sobre els moviments polítics contraris.

La presentació dels ***Estudis de Constantí*** va tenir lloc a la plaça davant del refugi. D'esquerra a dreta: **Josep M. Macias**, **Jordi Casas**, fill de **Modesta Abras**; **Josep Estivill**, **Dolors Fortuny**, regidora de Cultura; **Óscar Sánchez**, alcalde; **Lluís Papiol**, **Eugeni Perea**, **Josep M. Grau** i **Edgar Rodríguez**.

FORTUNY FOTÒGRAFS

SETMANA SANTA DE CONSTANTÍ 2024

Ajuntament de Constantí (2024)

Quarta edició de l'opuscle de la Setmana Santa, que coordina la Confraria de la Puríssima Sang. Compta amb articles de l'alcalde Oscar Sánchez; la regidora de Cultura, Dolors Fortuny; l'arquebisbe Joan Planellas; el president de la Confraria de la Puríssima Sang, Josep M. Salvat, i el rector de la Parròquia de Sant Feliu, Mn. Joan Antoni López Díaz-Cano. Col·laboren també diverses persones de la societat civil constantinenca que expressen els seus records i experiències vinculades a la celebració de la Setmana Santa: Francisco Sierra, Joaquim Curull, Loreto Roig, Pere Ferré Nebot, Gerard Domingo Ferré i Anna Maria Giné Furné.
La presentació fou a càrrec de Pere Roig Molné i va comptar amb la participació de l'Escola Municipal de Música.

FORTUNY FOTÒGRAFS

FOTOS: FORTUNY FOTÒGRAFS

EL MISTERI DE LA BIBLIOTECA

Ajuntament de Constantí (2024)

La Biblioteca Municipal de Constantí ha coordinat un nou volum dels «Contes a moltes mans. Noves aventures a Constantí», en la que ha estat la dotzena edició d'aquesta activitat col·laborativa entre les escoles Centcelles i Mn. Ramon Bergadà, i que compta també amb la participació de l'Escola Municipal de Música «Rafel Gibert Recasens». Consisteix en la creació de contes per part dels alumnes de 4t de totes dues escoles. En aquest nou volum dels «Contes a moltes mans» hi trobem un conte, «El misteri de la Biblioteca», amb dos possibles finals on les protagonistes són les mascotes de les biblioteques escolars, la Teca i el Cuctantí, i la Mirmiga, la mascota de la Biblioteca de Constantí. La primera part, escrita i il·lustrada pels alumnes de 4t de l'escola Centcelles, desenvolupa la trama inicial i el conte té dos possibles finals, que han estat escrits i il·lustrats pels alumnes de 4t A i 4t B de l'escola Mossèn Ramon Bergadà. A banda del llibre amb els escrits i dibuixos dels alumnes de les escoles, també s'inclou un codi QR amb les peces musicals que acompanyen els contes, que han estat elaborades i interpretades pels alumnes de l'assignatura de Creació del programa de Formació Juvenil de l'Escola de Música «Rafel Gibert Recasens». A més, els contes també es poden escoltar en format podcast, enregistrat a Constantí Ràdio.
La temàtica d'aquest any ha estat una trama d'aventura i misteri, a través d'una porta misteriosa que transporta al passat de l'edifici de l'actual biblioteca, de manera que els nens i nenes han hagut de fer un treball d'investigació sobre els diferents usos que històricament va tenir aquest espai, que en el passat va ser un hospital, una escola i un dispensari mèdic. Entre les il·lustracions del conte hi trobem imatges antigues de l'edifici de la biblioteca.

RELATS D'AMISTAT
XVII PREMIS LITERARIS DE CONSTANTÍ
Silva Editorial (2024)

Silva Editorial i l'Ajuntament de Constantí impulsen aquests premis literaris, que al 2024 van arribar a la seva dissetena edició, amb una xifra de participació de 473 treballs presentats a concurs, dividits en quatre categories: la d'adults (a partir dels 21 anys), la de júniors (de 17 a 21 anys), la de joves (de 13 a 16 anys), i la d'infants (fins als 12 anys).
L'acte d'entrega dels premis va tenir lloc al Pavelló Poliesportiu, que es va omplir de gom a gom. La festa literària va comptar amb una actuació musical a càrrec d'un trio de saxos de l'Escola Municipal de Música «Rafel Gibert Recasens». Durant l'acte es va presentar també el llibre que recollia 103 treballs presentats a concurs (com a guanyadors i finalistes), en llengua catalana i espanyola, amb escriptors no només locals, sinó procedents de tot el món. En aquesta XVII edició, el tema escollit eren els relats d'amistat. L'amistat entesa com una forma d'amor i un sentiment, a més d'una virtut noble que ens iguala com a éssers humans i ciutadans.
Els guanyadors d'aquesta edició van ser, en la categoria d'adults, Carla Clúa Alcón (de Reus) amb «400 metres o la vida a l'ombra del mar». En categoria júnior, Penélope Romero Alvarado (de Silla, València), amb «Els ulls de Neus»; en categoria de joves el primer premi va recaure en Víctor Ramos Iglesias (de Tarragona) amb «Una amistad opuesta». I finalment, el guanyador en categoria infantil ha estat Daniel López (de Reus) amb «Els trèvols de l'amistat».

FOTO: FORTUNY FOTÒGRAFS

50 ANYS DEL GRUP CULTURAL MESTRESSES DE CASA DE CONSTANTÍ
ANNA CANELA LLAVORÉ
Ajuntament de Constantí (2024)

L'Ajuntament de Constantí ha editat un opuscle de 40 pàgines que repassa la història del Grup Cultural Mestresses de Casa de Constantí, amb motiu del seu cinquantè aniversari. L'autora, Anna Canela, ha entrevistat moltes de les protagonistes, algunes de les quals membres fundadores, i ha recollit les diferents etapes, objectius, funcionament i activitats que van donar a una generació de dones la possibilitat de satisfer les seves inquietuds per la formació no reglada, les visites culturals, els dinars de germanor i les manualitats.

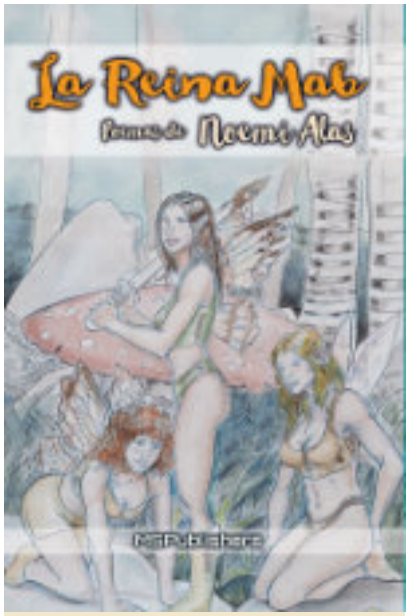

LA REINA MAB
POEMAS DE NOEMÍ ALAS
NOEMÍ ALAS
MS Publishers (2024)

Segon poemari de l'autora constantinenca Noemí Alas (1951-2019), editat i preparat pel seu fill, Dídac Coliman. L'autora va ser membre actiu de l'Associació Literària de Constantí i una de les poetes més prolífiques del municipi. La seva obra s'estén a més d'un miler de poemes, la majoria publicats en fòrums online i en poemaris col·lectius. Aquesta selecció de la seva obra se centra en el món de les fades, a través de poemes, himnes i contes. En ells podem veure un to melancòlic on mostra la impossibilitat d'aconseguir els somnis, fins i tot per a les fades.
El seu estil principal és el metre lliure, amb un llenguatge surrealista i introspectiu. Com acostuma a aparèixer en la seva obra, trobem imatges intimistes i reivindicatives. Nascuda a Argentina l'any 1951, va arribar a l'Estat espanyol al 1977.

BADALLS DE BESLLUM
XAVIER REINOSO
Autoedició (2024)

Magnífica edició del darrer llibre de Xavier Reinoso, l'autor local tot terreny, conreador versàtil d'una eclèctica obra atenta als nous formats literaris (poesia, relat, novel·la, etc.). El llibre aplega textos variats, alguns d'encàrrec, sobre la malaltia, les dones puntaires, l'activisme cultural, les persones que ja no hi són i molts altres aspectes més. Suposa la culminació d'una obra creativa que s'ha plasmat en tot tipus de mitjans: joieria, literatura i programes de ràdio, entre d'altres.

FORTUNY FOTÒGRAFS

MUJER GIRASOL
LILIAN VALERO BARRENA
Autoedició (2024)

Llibre sobre el dolor de la mort intrauterina, a partir de la pèrdua d'una neboda en aquestes tristes circumstàncies i de l'impacte que aquest fet li provocà, i els seus posteriors alts i baixos emocionals. Segon llibre d'aquesta jove autora constantinenca, després de la publicació al 2020 del llibre *El pequeño mundo de Lili. Lo que no supe decirte.*

ELS LLIBRES DE FERNANDA MUÑOZ

La poeta local Fernanda Muñoz s'està convertint en una autora prolífica, amb quatre llibres de poesia presentats al 2024: *Desnúdame el alma*, *Agua y sed*, *Será eterno* i *Encisadora melangia.* Encara que cada llibre és únic i diferent dels altres, els quatre comparteixen una certa idea de la inquietud: l'alternança entre prosa i poesia; ús de la llengua castellana alternada amb la catalana; il·lustracions o fotografies de l'autora per separar els blocs o capítols. Podríem dir que rere la poeta hi ha una mirada inquieta i creativa. *Agua y sed* és potser l'obra més ambiciosa, perquè utilitza l'aigua com un eix vertebrador per explicar la vida al carrer, la relació entre els veïns i els records de la infància: quan les persones no tenien res, com qui diu, de béns de consum, en realitat ho tenien tot: autogestió, la vida comunitària i l'ajuda mútua… L'aigua és present arreu, com un bé de Déu, ja sigui donant nom al carrer de la Font o en les infraestructures del carrer de la Costa: la font, l'abeurador i el rentador públic, espais que donen molt de joc per a les anècdotes i les petites històries de poble, que l'autora rememora de manera ficcionada per tal de respectar l'anonimat de les persones que hi ha al darrere.

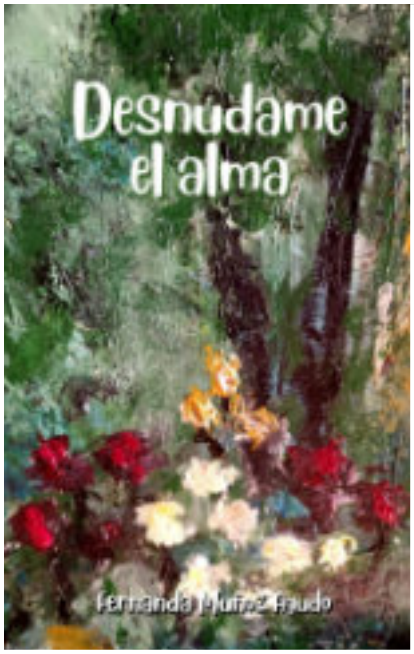

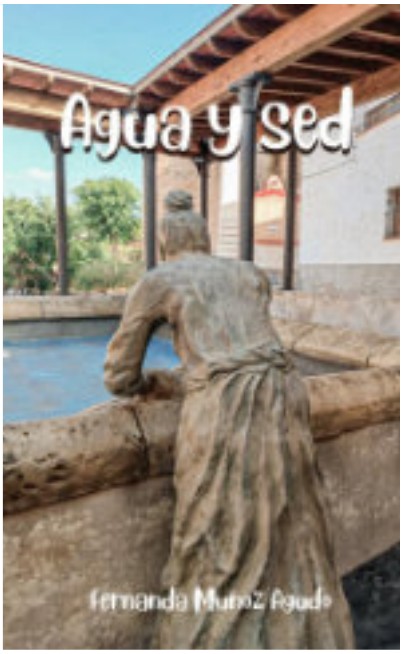

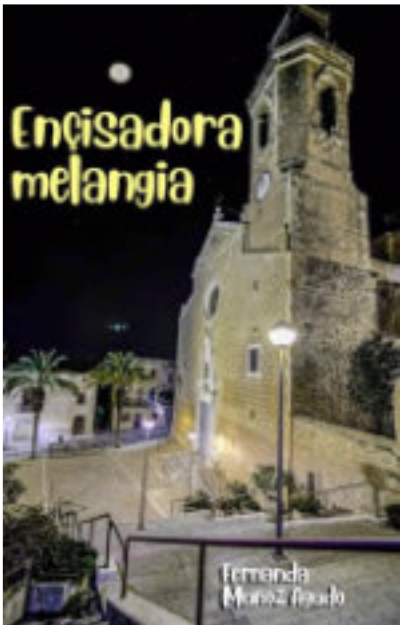

FOTOS: FORTUNY FOTOGRAFS

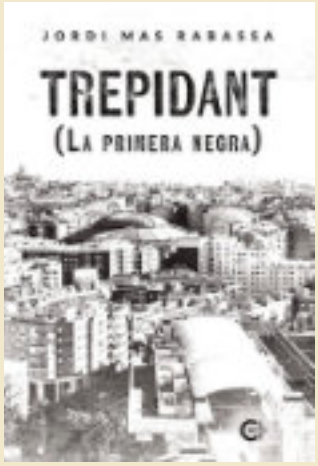

TREPIDANT (LA PRIMERA NEGRA)

JORDI MAS RABASSA

Caligrama Editorial (2023)

Segona novel·la de Mas després de *Cicatrices en el agua*. En aquesta ocasió, són tres relats que poden adscriure's al gènere de la novel·la negra, amb els seus personatges de l'hampa i els baixos fons i la resolució de tres casos a mans de l'inspector Suárez. Com diu el periodista Ricardo Berrocal García a la introducció, «Per aquestes pàgines faran cap tota mena d'assassins, macarrons, caníbals, lladregots, camells, verins…». Les tres històries comparteixen un ritme de celeritat que fa honor al títol de la novel·la: trepidant.

Un altre element d'interès són els escenaris, molts d'ells bars, xiringuitos, restaurants i cellers de la ciutat de Tarragona. En paraules novament de Berrocal: «Al capdavall, una dolça empenta per desfer-se del trasbals quotidià i la confirmació d'un autor que, a poc a poc, és mereixedor d'un ferm lloc al món editorial».

EL MONUMENT TARDOROMÀ DE CENTCELLES

DADES, CONTEXT, PROPOSTES: ACTES DEL CONGRÉS INTERNACIONAL

C. GODOY FERNÁNDEZ I A. MUÑOZ MELGAR (COORD.)

Ateneu Universitari Sant Pacià (2024)

Monumental monografia acadèmica amb les actes del darrer congrés internacional sobre el conjunt romà de Centcelles de l'estiu de 2022. Monumental, pel nombre de pàgines, més de 400, i per la varietat i interès de les col·laboracions. El volum aplega comunicacions sobre la història de la investigació del monument tardoromà, el context topogràfic i històric de la seva construcció; l'arquitectura, el programa decoratiu i iconogràfic i la patrística de les escenes bíbliques del mosaic. Finalment, conté algunes reflexions i conclusions sobre les principals aportacions del congrès.

— **J. Massó**: «Notes per a una història de la recerca sobre Centcelles, fins a l'any 1931» i «Notes documentals sobre les activitats de l'Institut Arqueològic Alemany a Centcelles (1954-1989)».
— **J. Sánchez**: «La investigación en el conjunto de Centcelles en el siglo XXI».
— **M. Prevosti**, **C. Carreras**: «Topography, geophysics and landscape around the villa of Centcelles».
— **A. Lasheras**: «El urbanismo de Tarraco en el siglo V».
— **M. Pérez**: «Tarraco en el siglo V, la última capital política y eclesiástica de la Hispania romana».
— **Á. Morillo**: «El ejército tardorromano en Hispania: de los textos a las evidencias arqueológicas».
— **J. A. Remolà**, **J. Pacheco**: «Centcelles: arquitectura».
— **J. M. Puche**, **J. López**: «Centcelles. Cuando habla la arquitectura».
— **U. Roberto**: «I complessi imperiali del IV e V secolo: osservazioni sull'organizzazione e la gestione del patrimonio immobiliare del principe (con un'ipotesi su Centcelles)».
— **E. Marín**: «I complessi di Split (imperiale) e Salona (cristiano) IV-V secolo».
— **O. Brandt**: «L' edificio cupolato di Centcelles e gli edifici funerari tardoromani»
— **A. Chavarría**: «Reflexiones a favor de la función sepulcral de la estancia central de Centcelles (Constantí, Tarragona)».
— **C. Guiral**, **A. Mostalac**, **J. Ibañez**: «Sistemas compositivos, ornamentos, técnicas y pigmentos de las pinturas de la sala 7 de Centcelles»
— **A. Arbeiter**: «Observaciones sobre el programa decorativo y artístico de Centcelles: mosaicos».
— **D. Korol**: «Nuovi resultati di ricerca sulle pitture murali dell'edificio a cupola di Centcelles (la palma in 'M3' e il riquadro 'M6' con orici)».
— **D. Cazes**: «Les mosaïques de la salle à coupole de Centcelles ou l'histoire de l'art à l'épreuve».
— **N. Zimmermann**: «Imágenes entre la expectativa y la experiencia visual. En torno a la cuestión de un mensaje primordial mediante combinaciones iconográficas en Centcelles en el marco general del arte de la Antigüedad tardía».
— **C. dell'Osso**: «Scene bibliche e testi patristici orientali. Il monumento di Centcelles».
— **A. Viciano**: «Context teològic de les escenes bíbliques representades en la cúpula del monument tardoromà de Centcelles: Pares de l'Església llatina».
— **Vicenzo Fiocchi Nicolai**: «Riflessioni su Centcelles alle luce dei temi trattati nel Convegno».
— **I. Rodà**: «Algunes consideracions».

CONSTANTÍ RÀDIO

25è Aniversari
CONSTANTÍ RÀDIO
constantiradio.cat

Informació, entrevistes, cultura, esports, ciència, música, moda, poesia, cuina, comerç local, novetats literàries... tot això i molt més a la teva ràdio de proximitat

SINTONITZA'NS: 97.9 FM · WWW.CONSTANTIRADIO.CAT · TDT

https://www.facebook.com/ConstantiRadio

@constantiradio

@ConstantiRadio

FORTUNY FOTOGRAFS